

Danilo Kecić

HARC TITO STRATÉGIAI-TAKTIKAI
KONCEPCIÓINAK MEGVALÓSÍTÁSÁÉRT A
VAJDASÁGI SZAKSZERVEZETI
MOZGALOMBAN 1935—1941-IG

Vajdaság földrajzi helyzete, a lakosság szociális és nemzeti struktúrája, sajátságos gazdasági fejlődése, a sokirányú hatás, valamint a különböző érdekek kereszttüze a munkásság tudatos szakszervezeti és politikai szervezettségével együttesen hatva, a második világháborút közvetlenül megelőző években hozzájárult a kiélezett és dramatikus politikai osztályharc kibontakozásához mind a városokban, mind a falvakban.

A szakszervezeti mozgalom szociális-nemzetiségi alapja Vajdaságban

Vajdaság területe a második világháború előtt 21 901 négyzetkilométert tett ki, vagyis Jugoszlávia összterületének 8,83 százalékát. Az 1931. évi népszámlálás szerint Vajdaságnak körülbelül 1 628 000 lakosa volt, ami azt jelenti, hogy minden négyzetkilométerre 76 lakos jutott. A lakosság nemzetiségi összetétele a következőképpen alakult: 528 000 (33⁰/₀) szerb, 413 000 (26⁰/₀) magyar, 343 000 (21⁰/₀) német, 120 000 (7⁰/₀) horvát, 78 000 (5⁰/₀) román, 67 000 (4⁰/₀) szlovén és cseh, 21 000 zsidó és körülbelül 58 000 (3⁰/₀) egyéb nemzetiségű volt.¹

A tartomány legfőbb anyagi termelőereje a föld volt, mert a lakosság háromnegyed része mezőgazdasági termeléssel foglalkozott vagy közvetve abból tartotta fenn magát. A kapitalista termelési viszonyok romboló hatására, valamint a lakosság számának növekedésével a földbirtokok egyre inkább felaprózódtak, ami a falusi agrárnépesség elszaporodásához vezetett, s végső soron ez határozta meg a vajdasági munkásosztály szociális-strukturális fejlődését és jellegét.

A földműveslakosság összetételét jól illusztrálja a differenciált birtokviszony. Az 1919. évi földreform végrehajtása előtt Vajdaságban 511 kétszáz kataszteri holdnál nagyobb földbirtokot tartottak nyilván. Ezeknek összterülete mintegy 1 millió 110 ezer kataszteri hold volt. Az em-

lített földbirtokoknak körülbelül 70 százaléka a magyar és német nagybirtokosok kezében volt.

Az I. világháborút követően két ok készítette a kormányt a földosztásra. Egyfelől az októberi szocialista forradalom hatására Európa-szerre jelentkező agrárforradalmaktól félve a kormány a szegényeknek kiosztott földdel kívánta gyengíteni az agrárproletariátus mozgalmát, másfelől pedig a magyar és német nagybirtokosok pozícióit gyengítette, miközben a szláv nemzetiségű lakosság betelepítésével a lakosság nemzeti-ségi struktúráját is megváltoztatta.

A parciális és nem demokratikus módon végrehajtott földreformból a két világháború között továbbra sem jutottak földhöz a magyar, a német és román földnélküliek. A nagybirtokosoktól összesen 466 296 kataszteri holdat (42 százalékot) sajátítottak ki és osztottak szét a földnélkülieknek, míg a nagybirtokosok tulajdonában továbbra is 633 483 kataszteri hold maradt, a korábbi terület 58 százaléka. A földreform révén, nagy váltságdíj fejében, végül is 138 222 nincstelen paraszt jutott földhöz. Több mint 85 000 család, a földnélküliek 28 százaléka továbbra is a megélhetést jelentő föld nélkül maradt.²

A birtokszerkezet a földreform által tehát nem változott meg lényegesen. Közvetlenül a második világháború előtt Vajdaságban több mint 200 ezer mezőgazdasági munkás volt,³ 178 098 család 5 holdnál kisebb területen gazdálkodott, ez a kategória pedig a vajdasági földbirtokos lakosság 59 százalékát képezte. A 178 ezer család az össz földterületnek mindössze 26 százalékát vallhatta magáénak. A parasztgazdaságok 12 százaléka 5 és 20 hold közötti földet birtokolt, ami az össz földterület 49,3 százaléka volt.⁴

Ily módon Vajdaság is, akárcsak az egész Jugoszlávia a törpebirtokosok és a nagyszámú földnélküli országa volt.

A két világháború között, a húszas években intenzívebben, a háborút megelőző években pedig valamivel lanyhább ütemben fejlődött Vajdaság ipara, főleg a mezőgazdasági termelésre alapozó iparágak, tehát a malomipar és a textilipar. Emellett ezen a területen viszonylag fejlett volt a fém-, fa- és vegyipar, az épületanyag-ipar, a bőripar és villamosipar. Az első világháború előtt Vajdaságban 428 ipari vállalat volt, ezek összesen 28 000 munkást alkalmaztak, míg 1938-ban már 710 ipari vállalat tevékenykedett, a munkások pedig körülbelül 50 ezren voltak.⁵ 1938-tól kezdve vidékünkön, az országhatár közelsége és a háborús veszély miatt teljesen leállt az ipari fejlődés, a termelési kapacitások pedig a termékek kivitele vagy háborús tartalékká váló nyilvánítása (malomipari termékek) végett a felére csökkentek. Az előbbiekből eredően nemcsak hogy nem volt lehetőség több munkás foglalkoztatására a falusi munkanélküliek táborából, hanem még növekedett is a munkanélküliség, főleg a malomipari munkások körében.⁶

Mivel a kisiparosok csak kisárutermelést végeztek, a kézművesség rosszabb ideig stagnált, némely ága pedig halódott, így a 35 000 kisipari

műhely és a segédszemélyzetet nemigen alkalmazó vagy a legjobb esetben 1—5 embert foglalkoztató 21 000 kereskedelmi bolt sem abszorbálhatta érezhetően az egyre növekvő munkanélküliséget.⁷

A második világháborút megelőzően az iparban és a kisiparban 118 593 munkás dolgozott. 1936-ban, a nagy gazdasági konjunktúra idején, Vajdaságban mintegy 85 000 munkás volt munka nélkül, 1937-ben pedig 150 000, többségük mezőgazdasági munkás.⁸ 1940-ben csupán az ipari és kézműipari munkások között 50 ezer volt a munkanélküliek száma.⁹ Ezért joggal írta 1939-ben Svetozar Marković Toza, hogy Vajdaságban már nem periodikus, hanem állandó az ipari foglalkoztatottak munkanélkülisége.¹⁰

Az iparban és kisiparban dolgozók anyagi helyzete egyre súlyosabbá vált. Az árak folytonosan növekedtek¹¹, 1929-től, a nagy gazdasági válságtól kezdve 1936-ig a napszámok és bérek egyre csökkentek, nem ritkán a korábbinak a felére¹². A munkaadók a munkaidőt a törvényes 8 (az iparban 9—10)¹³ óra helyett napi 16 órára emelték s könnyörtelenül kihasználták a gyermek munkaerőt is. Ezeket a gondokat tovább tetőzte, hogy rohamosan növekedett a munkanélküliek száma. A harmincas évek közepe táján a munkáscsaládok többsége a létminimum határához közel, vagy éppenséggel a létminimum határán tengődött, míg a munkásság egyharmada állandó szegénységben élt.¹⁴

A nagyszámú agrárproletariátus helyzete abban az időben még súlyosabb volt. Csupán idényben dolgoztak, évente 50—60 napot, szociális biztosítás nélkül, napi 16—18 órás munkaidővel, rendkívül alacsony napszámért.¹⁵

Kedvezőtlen volt a kisbirtokos szegényparasztok helyzete is. Az áru-pénzviszonyok által okozott nehézségek, az agráripár folyamatos válsága, az alacsony terményárak következtében a szegényparaszt mindinkább eladósodik, a családjában jelentkező munkaerő-felesleget nem tudja munkába állítani, éhes gyermekeinek nem tud enni adni és könnyörtelenül tönkremegy.¹⁶

Cseppet sem volt irigylésre méltó a széles néprétegek helyzete, különösen a nemzeti elnyomás alatt álló népeké és a nemzetiségeké. „Vajdaságban tehát meg voltak a feltételek a kézműipari és ipari, valamint mezőgazdasági munkásság erős szakszervezeti mozgalmának kibontakozásához.”¹⁷

A politikai és a munkásmozgalom azonban egy időre még háttérbe szorult.

A január 6-i diktatúra bevezetésével, 1929-ben betiltották a Független Szakszervezetek utóbbi tevékenységét, beszüntették sajtókiadványait, közöttük a Szervezett Munkás újságot is. Ez a lap több éven át Szabadkán jelent meg és jelentős, sőt elsőrangú szerepe volt a munkásmozgalom osztályharc jellegének kialakításában és erősítésében, különösen a vajdasági magyar munkásság számottevő táborában. A diktatúra nyomására, a gyakori letartóztatások, a volt szakszervezeti és pártaktivisták

ellen indított bírósági perek egyfelől, másfelől pedig a nehéz gazdasági helyzet, a munkásság tömeges elbocsátása, a munkástörvény revíziója, stb. által kialakult helyzet következményeként Vajdaságban hirtelen nagy válságba jutott a forradalmi munkásmozgalom. A fent említett csapások és nehézségek után a mozgalom csak nehezen és lassan tudott új erőre kapni. Hozzájárult ehhez a vezetőség szakavatatlansága, a tömegektől való elzárkózása, az illegális szakszervezeti mozgalmat és fegyveres harcot hirdető csoportérdek jelentkezése (1929—1930-ban), majd később az az elgondolás, hogy forradalmi szakszervezeti ellenzéket kell kialakítani, amely a rendszer nyomására fegyveres ellenállással válaszol. Ilyen irányvonallal — a gazdasági válság közepette, a tömeges munkanélküliség, éhezés viszonyaiban, a parasztság több mint 7 milliárd dinárra duzzadt adóssága mellett, Jugoszlávia felosztásának, mint a nemzeti szabadság zálogának hirdetésével a párt és a legyengült kis létszámú szakszervezetek nem nyerhették el sem a munkásság, sem az agrárproletaritáus és szegényparasztság, sem a nemzetileg elnyomott népek bizalmát.

Ily módon a párt számos szubjektív és eszmei-politikai gyengeség, stratégiai-taktikai tévedés, tevékenységi irrealitás következtében néhány éven át el volt szigetelve, a munkásosztálytól, a néptömegektől, és saját szervezési, valamint ideológiai problémáival küszködött. Ebből adódóan a szakszervezet tevékenysége a munkásmozgalom szempontjából néhány évig teljesen jelentéktelen volt. A létező szakszervezetek: az Egyesült Munkásszervezetek, a semleges szakszervezetek, mint pl. a Nyomdaipari Dolgozók Szakszervezete vagy a Banktisztviselők, a Biztosítótársaságok, a Kereskedelmi és az Ipari tisztviselők Szakszervezeti Szövetsége, az Általános Munkásszövetség és az Általános Munkás-hivatalnoki Szakszervezet kívül estek a párt hatáskörén.

Új úton a szakszervezetek

Csak a harmincas évek közepe táján áll be a szakszervezeti és politikai munkásmozgalomban radikális fordulat és jelentős stratégiai-taktikai változás.

A fordulópontra Josip Broz börtönből való szabadulása és személyes hozzájárulása jelenti a párt és a szakszervezet új koncepcióinak kidolgozásához, valamint a Jugoszláv Kommunista Párt IV. országos értekezletének és záróhatározatainak előkészítéséhez, 1934. december végén.

Josip Broz kezdeményezésére a párt már 1934-ben a legális szakszervezetekkel szemben teljesen új álláspontra helyezkedett. Abban az időben egyetlen szakszervezeti szövetség, még az opportunisták irányította Egyesült Munkásszakszervezetek sem volt tömeges szervezet. A kommunisták negyedik országos értekezletének határozatai ezért elsődleges fel-

adatként szorgalmazzák a meglévő szakszervezetek tevékenységébe való bekapcsolódást.

„A kommunisták belépése a szakszervezetekbe a legjobb útja az említett szervezetek osztályérdekű osztályharcot folytató szervekké való átalakításának és az akkori vezetők hatása alóli kivonásának. Ezzel együtt a szakszervezeten belüli kommunisták csoportosulásával a) fel kell készülni, kifejleszteni és folytatni a munkások harcát; b) megteremteni a proletariátus akcióegységét; c) folytatni a harcot a reakciós vezetők ellen, akik a szakszervezetben fékezik a munkások mozgalmát és gátolják a munkásosztály egységének kialakítását. Az említett szervezeteknek a proletariátus osztályérdekű szerveivé való átalakítása — szükségszerű előfeltétele tehát a kommunisták belépésének a szakszervezetekbe és más tömegszervezetekbe.”¹⁸

Az említett rezolúció tartalmazza a kommunisták feladatát a sztrájkmozgalmak megszervezésében és vezetésében, a munkanélküliek harcában, amit a rezolúció így foglal össze:

„A kommunistáknak ezeket a harcokat elő kell készíteniük, teljes felkészültségben szervezni és vezetni, mert a sztrájkok ott járnak eredményre, ahol a kommunisták és a forradalmi munkások alkotják a mozgalom vezetőségét. Biztosítani a sztrájkmozgalmak idejében történő előkészítését, megindítását és szabályos vezetését, valamint a sztrájkok tömeges politikai sztrájkokká való átlényegítését — ez a Központi Bizottság és az egész párt legfőbb feladata az adott pillanatban.”¹⁹

A vázolt feladatok teljesítése érdekében a határozatok a következőket sürgetik:

— a kommunisták lakhelyük és környezetük legfontosabb vállalataiban összpontosítsák erőiket a harc előkészítésére és megszervezésére;

— biztosítsák az egységes frontot és igaz vezetést a munkások harcában;

— egy-egy gyár, vállalat dolgozóinak harcát kapcsolják össze más gyárak, helységek és szakmák munkásainak harcával;

— a sztrájkok szervezését és lebonyolítását a lehető legnagyobb figyelemmel végezzék;

— szabályosan és jól szervezzék meg a sztrájkolók étkezését és ellátását;

— szüntelen agitációt folytassanak a munkanélküliek és az elszegényedett parasztság körében;

— a sztrájkokat és mozgalmakat a legmegfelelőbb időben fejezzék be; és

— szervezetenként erősítsék meg saját helyzetüket és a harcban elért eredményeket.²⁰

A Rezolúció harmadik része tartalmazza a kommunisták feladatait a munkásosztály egységéért folytatott harcban. Ebben a fejezetben egyebek között ki van emelve a következő:

„Mint a munkásegység egyedüli igaz harcosainak a kommunistáknak

mindenütt és minden szervezetben a tulajdon kezükbe kell venniük a munkásosztály akcióegységéért és az egyesült szakszervezetek megteremtéséért folytatott harc irányítását.”²¹

A Rezolúció negyedik, zárószakasza, tartalmazza a kommunisták feladatait a forradalmi munka megszervezésében.

Egyebek között a következőket állapítja meg:

„A szakszervezetben a párt legfontosabb feladatainak megvalósítására a pártszervezeteknek maximális erőt, energiát és időt kell fordítaniuk. *A legjobb embereket kell ezzel a legfontosabb és legfelelősségteljesebb pártmunkával megbízni*, amelynek helyes megoldásától függ egyben a munkásosztály bizalmának elnyerése és a forradalmi mozgalom győzelme.”²²

Az agrárproletariátus és falusi szegénység szempontjából a negyedik országos értekezlet legfontosabb dokumentuma *A kommunista párt falura vonatkozó akcióprogramja*.

A falu társadalmi-gazdasági és politikai viszonyainak elemzése révén az akcióprogram közelebbről is meghatározza a kommunisták feladatait a parasztság és a munkásság egységfrontjának megteremtésében a kizsákmányoló nagybirtokosok és tőkésék ellen vívott harc érdekében. A program kiemeli:

„A szabadulás felé vezető út a munkásság és parasztság közös forradalmi harca közös kizsákmányolóik és elnyomóik ellen, ez az út munkások és parasztok forradalmi szövetsége, a proletariátus vezetésével, minden kizsákmányolás megbékélhetetlen és következetes harcosságának vezetésével valósul meg.”²³

A munkásokhoz, parasztokhoz és az elnyomott népekhez intézett kiáltványában a JKP IV. országos értekezlete helyzetük megváltoztatásának egyedüli lehetőségére utalva a következő közös feladatokat jelölte meg:

„A szabadsághoz egyedül az az út vezet, amelyben a dolgozó népet a kommunista párt vezeti. Ez a munkásság harci egységének útja, a munkások, parasztok és elnyomott népek szövetségének útja, a tömegeknek a fasizmus és a háború ellen vívott harci útja, kezdve a magasabb napszámért, a földért, az adócsalás megszüntetéséért, az ítéletvégrehajtók elűzéséért, a gyülekezési és sajtószabadság kivívásáért, az államvédelmi törvény ellen szervezett sztrájkokkal és demonstrációkkal...”²⁴

A negyedik országos értekezlet²⁵, valamint a JKP Központi Bizottságának 1935-ben, Splitben megtartott plénumanyaga és határozatai új úton jutottak el a kis létszámú pártszervezetekhez²⁶ és a felaprózott szakszervezeti mozgalom szerveihez Vajdaságba.

A párt sorainak erősítése, a kommunisták mindennapi aktivitása, szervezkedési felkészültségének növelése Vajdaságban jelentős eredményeket hoztak a párt új irányvonalának kialakításában, a politikai és szakszervezeti tevékenység területén.

A kommunistáknak a szakszervezetekbe való belépésével fokozatosan

változott a szakszervezetek jellege. A reformista szakszervezetek falun és városon egyaránt fokozatosan a tényleges osztályérdekeket képviselő munkásszervezetekké alakultak át. A szakszervezeti mozgalom átszervezése, a munkásosztály egysége és a haladó demokratikus erőkkel való együttműködés új irányvonala biztosították a párt, a JKISZ és az osztályalapon szervezkedő szakszervezetek sokoldalú, közvetlen kapcsolatát a széles néprétegekkel.

Vajdaságban, de ugyanígy egész Jugoszláviában, és Európa némely országában a népfront-politikával, a forradalmi harc megváltozott körülményei között a szétforgácsolt szakszervezeti mozgalom, a politikailag szétforgácsolt munkásmozgalom és a haladó erők egységesítésére irányult a tevékenység a fasizmus elleni közös harc céljából. Országainkban ezt a pártpolitikát meghatározta egyébként a munkásosztály és a haladó erők együttműködésének szükségessége is a vezető burzsoázia profaszista bel- és külpolitikája elleni harc, a széles néprétegek demokratikus jogainak kivívásáért folytatott harc, a nemzeti függetlenség megvédéséért, a népek és nemzetiségek egyenjogúságáért, a munkásosztály és a dolgozó parasztság létfontosságú szociális és gazdasági követelményeinek megvalósításáért folytatott harc.

A munkásosztály harcának új taktikájával és a szakszervezeti mozgalom akcióegységének megteremtésével a párt egyben arra törekedett, hogy létrehozza az új egységes munkáspártot. Az egységes munkáspárt elsődleges feladata lett volna, hogy a munkásosztály legális pártjaként megteremtse és biztosítsa a munkásosztály, azaz a munkásság politikai csoportosulásainak egységét, hogy ezáltal az említett szervezetek jelentős politikai tényezővé váljanak, a pártok közötti viszonyban és koalíciós pártrendszerben pedig a munkásosztály képviselőjévé.

1935-től 1937-ig Vajdaságban ezen a téren jelentős eredmények születtek. A szakszervezeti mozgalom tömegesebb és akcióképesebb lett, a legális, egységes munkáspárt helyi szervezeteinek bizottságai pedig a legtöbb esetben, váltakozó sikerrel, de figyelemre méltó eredménnyel teljesítették a politikai feladatokat.

Az előbbieket alátámasztására adatokat közlünk az egyes szakszervezeti szervezetek tagságának alakulásáról 1934. és 1937. között.²⁷

	1934. év	1935. év	1936. év	1937. év
URSSJ	1 172	2 273	6 638	6 500 ²⁸
SGRJ	505	463	473	496 ²⁹
BOTIČ	456	361	404	556 ³⁰
ZSPRJ	(?)	1 683	23 429	28 169 ³¹

(A táblázatban közölt munkáspártok rövidített elnevezéseit a szerbhorvát elnevezés alapján közöltük. A fordító megj.)

Az említett szakszervezeti szervezetek mellett bizonyos erőkkel rendelkezett még az Általános Munkás-hivatalnoki Szakszervezet (Opšti

radničko-nameštencički sindikat) Újvidéken, Becsén, Újverbászon, Beočinban, Petrovgradban (Zrenjanin), Sremska Mitrovicán és Pancsován. Egészen jelentéktelen erők tömörültek az Általános Munkásszövetség (Opšti radnički savez) körül néhány szerémségi helységben, valamint Becsén és Zentán.³²

A szakszervezeti mozgalom tömegesítéséhez 1935. és 1937. között néhány tényező járult hozzá. Az első között kell megemlíteni a gazdasági krízis és pangás után jelentkező általános gazdasági fellendülést, a munkásság nagyobb arányú foglalkoztatottságát, a bérek éveken át történő csökkenését, s ezzel együtt a munkásosztály nehéz anyagi és szociális helyzetbe való jutását egyfelől, és a sikereket másfelől, amelyeket a kommunisták és más osztályerők értek el a szakszervezetekbe való belépéssel és az általuk vezetett számos gazdasági és politikai akciók vezetésével.

1935. és 1937. között egyre veszélyeztetettebb anyagi helyzete következtében a jobb megélhetésért a szervezett munkásság 240 esetben lépett sztrájkba. 1935-ben 19 kisebb sztrájk volt. Ezekben ugyan még nem jutott kifejezésre az új irányvonal, de közülük néhányat, a viszonylag nagyobbakat, már a kommunisták szervezték, mint például a szabadkai Fakó Harisnya- és Kötöttárugyár 180 munkásának sztrájkját 1935 nyarán,³³ vagy a szakszervezetileg jól szervezkedő 100 újvidéki szabómunkás sztrájkját 1935 októberében³⁴ és a 190 petrovgradi (zrenjanini) asztalosmunkás 1935. november 22-étől 1936. január 13-áig tartó sztrájkját. Érdemes megemlíteni, hogy szinte valamennyi jelentősebb sztrájk megszervezésére 1935. második felében, vagyis a JKP Központi Bizottságának spliti plénuma³⁶, a Kommunistá Internacionálé VII. kongresszusa után — amelyen Tito elvtárs is részt vett —, valamint az 1935. szeptember 22-én Szabadkán megtartott tartományi szakszervezeti konferencia és az 1935. szeptember 29-én, Zrenjaninban megtartott tartományi pártkonferencia után került sor. Ezekben a sztrájkokban az azonos szakmához tartozó munkások egységesen léptek fel, a más szakmák dolgozói pedig teljes szolidaritást vállaltak velük.³⁸

Mivel épp ezekben a tömeges sztrájkokban jutottak észrevehetőbben kifejezésre a kommunisták, arra következtetünk, hogy az erősebb pártszervezetek (újvidéki, szabadkai, petrovgradi) már ezekben az akciókban sikerrel valósították meg Titónak a szakszervezeti egységre vonatkozó irányvonalát.

Az 1936. év már minden tekintetben dramatikusabb, a szakszervezeti mozgalmat illetően pedig kivételes jelentőségű volt. Ennek érzékeltetésére csupán néhány adatot közlünk. Abban az évben az Egyesült Munkásszervezetek (URSS) szervezeteiben 32 gyűlést és 875 nyilvános konferenciát tartottak. Közülük számos konferencián a kommunisták már az új irányvonalért szálltak síkra és szembeszegültek az URSS szociáldemokrata vezetőségével, amely ellenezte az új irányvonalat. Ezáltal terjedt a kommunisták befolyása. Jelentős erőfeszítéseket tettek művelő-

dési-oktatási téren is. A kommunisták hatása és befolyása így kifejezésre jutott az Egyesült Munkásszakszervezetek 5 szakszervezeti iskolájának munkájában és a 107 nyilvános előadás némelyikén. Ezeket a nyilvános előadásokat 10 560 munkás hallgatta. Érezhető volt ezenkívül a kommunisták tevékenysége a kilenc szakszervezeti könyvtár munkájában is, különösen a munkásszakszervezeti szövetség mozgókönyvtárában.³⁹

1936 folyamán Vajdaságban összesen 120 sztrájkot és 25 bérmozgalmat szerveztek. A sztrájkok közül sokat a kommunisták és az erősebb szakszervezetek, legtöbbször a munkásszakszervezeti szövetség szervezték. Ezek a sztrájkok voltak a legtömegesebbek, a legsikeresebbek, amelyekben kifejezésre jutott a szakszervezetileg különbözőképp szervezkedett munkásság akcióegysége és a többi munkásság és parasztság példás erkölcsi és anyagi támogatása. Említsük meg például a 2000 szenttamási földmukás sztrájkját,⁴⁰ Becse különböző szakszervezetekbe tömörülő több ezer munkásának egységes sztrájkját,⁴¹ Szabadka 8000 munkásának általános sztrájkját,⁴² a mintegy 10 000 kikindai ipari és kézműipari, valamint mezőgazdasági munkás és családtagjaik általános sztrájkját,⁴³ az 1000 újvidéki építőmunkás sztrájkját,⁴⁴ a bánáti Idjoš falu 1100 agrármunkásának sztrájkját,⁴⁵ esetleg a kumani és melencei kamillaszedő munkások sztrájkját.⁴⁶

A sztrájkok révén a munkásság bérének nominális értéke több mint 20 százalékkal emelkedett, egyes szakmákban egy-két órával rövidebb lett a munkaidő, javultak a munka általános feltételei, a munkaadók elismerték a szakszervezeti szervezeteket és kötelezettséget vállaltak, hogy munkaerőt csak a szakszervezeten keresztül, a szakszervezet közvetítése révén alkalmaznak, május elsejét elismerik a munkásosztály ünnepül, stb. Mivel a sztrájkok nagy többsége sikerrel járt, így ezek hozzájárultak a forradalmi hangulat szításához, az osztálytudat erősítéséhez és a szakszervezeti mozgalom tömegesítéséhez.

Innen eredően írta Tito elvtárs 1936-ban, Szerbia kommunistáihoz intézett levelében, a sztrájkokat értékelve, hogy a nagy sztrájkokban elért eredményeket az Egyesült Munkásszakszervezetek által helyesen vezetett egységpolitika sikerének könyvelhetjük el.⁴⁷

A munkásszakszervezeti szövetségtől eltérően a grafikai dolgozók szövetségének, a banktisztviselők, biztosítóintézetek, kereskedelmi és ipari tisztviselők szövetségének taglétszáma állandó maradt.

Több tényező is hozzájárult ahhoz, hogy ezeknek a szakszervezeteknek nem növekedett a taglétszáma. Egyik ilyen tényező bizonyára az is, hogy azokban az években a kommunisták és más forradalmi osztályerők nem voltak különösebb befolyással ezekre a szervezetekre, továbbá hogy általában véve jobban fizetett tisztviselőkről volt szó, akik fizetésemelési kéréseiket békés úton rendezték.⁴⁸

Számos tényező közrejátszása révén, de elsősorban a hatalmon lévő rendszer támadása folytán az osztályérdekeket képviselő szakszervezetek

ellen, valamint egyes kerületi és alapszervezetek betiltásával, a kommunisták 1936 végén történő tömeges letartóztatásával, az 1937. évi⁴⁹ hosszú bírósági tárgyalással, továbbá a forradalmi tagság és az oppor-tunista szakszervezeti vezetőség közötti harc kiegyezésével, az 1937. február 13-án hozott rendelettel a minimális bérekről, jelentősen súlyos-bodtak a munkásosztály jobb gazdasági helyzetéért folytatott harc fel-tételei.⁵⁰ Az 1937. év a fentiekből kifolyólag sajátos, de egyben jelentős is volt a politikai és gazdasági harc általános eredményeit és a szakszer-vezeti mozgalom további erősítését tekintve.

Az 1936 végén és 1937 elején, a pártot ért súlyos megrázkódtatások, a megszakadt pártkapcsolatok és az újabb letartóztatásoktól való rette-gés közepette, a párt megmaradt erői főleg a szakszervezeti mozgalmak-ban végzett tevékenységgel folytatták aktivitásukat. Sokoldalú tevé-kenységével, de elsősorban a jobb megélhetésért folytatott sikeres min-dennapi harca révén a szakszervezet egyre fontosabb tényező lett a mun-kások életében és harcában. A jobb anyagi helyzetért folytatott küzde-lem a szakszervezeti egységfront megteremtésével, a munkás és paraszt-szövetség erősítésével, másfelől pedig a munkások és az elnyomott né-pék és nemzetek egységes frontjának megteremtéséért folytatott harccal jelölhetjük tulajdonképpen Tito elvtárs stratégiai-taktikai koncepciójának lényegét a szakszervezet forradalmi-demokratikus harcában és fasiszmus ellenes mozgalmában. Ennek kibontakozását elősegítette a nemzetiségi kérdés megoldása is, a Tito vezetése alatt kidolgozott marxista—leninista koncepció a folytonosan jelenlevő probléma átfogó rendezésére, amely-nek végső célja és eredménye a demokratikus, szövetségi jugoszláv köz-társaság megteremtéséért, ezen belül pedig az autonóm Vajdaság létre-hozásáért folytatott harc is.

1937 folyamán Vajdaság munkássága a terror ellenére is mintegy 100 sztrájkot és 20 béremelési mozgalmat szervezett. Ebből 50 sztrájkot a mezőgazdasági munkások rendeztek, többnyire a kommunisták és a me-zőgazdasági munkások országos szövetségének szervezésében. Közülük a tömegességét és munkásság fellépésének egységét tekintve érdemes ki-emelni a petrovgradi⁵¹ aratómunkások sztrájkját, amelyben hétszázan vettek részt és a péterrévei⁵² 1500 aratómunkás sztrájkját.

Az Egyesült Munkásszakszervezetek, 167 asztalos részvételével, ered-ményes sztrájkot szerveztek Sremska Mitrovicán.⁵³ A kommunisták jó-voltából és az ORNS vezetésével sikerrel járt a 350 becsei textilipari munkás sztrájkja.⁵⁴ Drámai volt a többi munkás által támogatott, újvi-déki építőipari munkások egyhónapos sztrájkja is, amelyben 592 munkás vett részt.⁵⁵ Hasonló lefolyású és hasonló kimenetelű volt a mintegy 500 szabadkai építőmunkás sztrájkja is. Az előbbieket szem előtt tartva, 1937-ben a sztrájkok elemzéséről szóló írásában Tito egyebek között a következőket emeli ki:

„Ha figyelembe vesszük, hogy a minimális bérekről szóló rendelet tilt-ja a sztrájkok szervezését, akkor ezek a sztrájkok igen karakterisztiku-

sak. Az említett sztrájkok mutatják a munkástömegek harcias hangulatát. Nyilvánvaló, hogy ebben nagy szerepet játszott a munkásszakszervezetek egysége.”⁵⁷ De a jól megszervezett és közös erővel vezetett sztrájkok mellett 1937-ben voltak olyanok is — főleg a falvakban —, amelyek nem voltak kellően előkészítve, rosszul irányították őket, s így a mezőgazdasági munkások országos szövetségének támogatása hiányában kudarcot vallottak. Ennek központi vezetősége a szocialisták kezében volt. A Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségében uralkodó helyzetet értékelve a JKP Tartományi Bizottsága, a hatodik tartományi párttertekezleten a következőket állapította meg: „A sikertelenül végződött sztrájkokat, pontosabban a sikertelenség okát Hadnadjev szövetségi titkár számlájára írhatjuk, aki ráerőszakolta saját akaratát a sztrájkolókra és gyakran kötött kollektív szerződéseket a munkásság beleegyezése nélkül.” Ennek mindenképpen negatív hatása volt nemcsak a szervezett, hanem a még szervezetlen munkásokra nézve is. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a sikertelen sztrájkok után zuhanásszerűen csökkent a mezőgazdasági munkások országos szövetségének tag-sága. Csak néhány bátrabb és elszántabb szakszervezeti csoport — főleg azok, amelyekben a kommunisták voltak a szóvivők — szegült ellen a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége központi vezetőségének opportunista tevékenységének, amelynek élén Petar Rajković és Djuro Hadnadjev állt.

Az említett tények ismeretében már érthető és igazolható a mezőgazdasági munkások szövetsége melencei csoportjának (élén Bora Míkin, kommunista — későbbi néphős — állt) a központi vezetőséghez intézett átirata az 1937. évi sztrájk idején, amelyben tájékoztatják a központi igazgatóságot a sztrájk kitöréséről és egyben közlik, hogy jobb, ha onnan nem jön el senki hozzájuk, mert a sztrájkot maguk a munkások fejezhetik be legeredményesebben.⁵⁸

A szervezett mezőgazdasági munkásság belátta a központi igazgatóság önkényét és hibáit is, ezért az igazi osztályérdekeket képviselő erőkkel, elsősorban a kommunistákkal az élen harcot indított az opportunistáknak a vezetés, főleg Djuro Hadnadjev titkár és Petar Rajković elnök ellen. A Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének vezetősége elleni nyílt támadásra a szövetség harmadik kongresszusán került sor, 1937. november 21-én, Újvidéken. Ekkor az egyes szakszervezeti alosztályok képviselői bírálták a szövetségi igazgatóság munkáját és követelték, hogy a szövetség vezetése a mezőgazdasági munkásság kezébe kerüljön. Ezen a kongresszuson éles összetűzésre került sor az egyes helyi szervezetek képviselői és a szövetségi vezetőség tagjai között. Az összetűzés tulajdonképpen elkerülhetetlen volt, az okokat pedig a következőkben jelölhetjük meg: a központi vezetőség tagjai ragaszkodtak ahhoz, hogy helyüket a vezetőségben továbbra is megtartsák, a küldöttek pedig erőlyesen követelték, hogy a vezetőségbe teljesen új embereket válasszanak. Mindkét félnél hibák és tévelygések is jelentkeztek, de a nagyobb

hibákat mindenképpen a vezetőség tagjai követték el, akik nem akartak hallgatni a többségben lévő képviselők szavára.⁵⁹ A vitában jelentős szerepe volt Svetozar Markovićnak⁶⁰ akit a kongresszuson levő Papp Pál is segített. A kongresszuson teljes egészében leleplezték a szövetség központi vezetőségének káros tevékenységét, miután a képviselők többsége a baloldal követeléseit támogatta. A vita végül odáig fajult, hogy a régi vezetőség a teljes vereségtől félve a rendőrség közbeavatkozását kérte. A kongresszus munkája ezzel félbeszakadt, a mezőgazdasági munkások szövetségének központi vezetősége⁶¹ pedig, újraválasztás nélkül, továbbra is a reformisták kezében maradt.

A kongresszus után a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége hirtelen meggyengült. A helyi szervezetek bojkottálták a kongresszuson tisztsége alól felmentett vezetőség munkáját is, kitartóan követelték az újabb, rendkívüli kongresszus összehívását, amelyen megválasztanák az új vezetőséget. A régi vezetőség azonban mindent elkövetett a kongresszus újbóli összehívásának megakadályozásáért vagy ha már ez elkerülhetetlen, hát akkor kerüljön rá sor, amikor a régi vezetőség legalább valamelyest megerősítette pozícióját a szövetségben. A cél érdekében az említett kongresszus után a központi vezetőség azonnal feloszlatta a helyi szervezetek többségét (Adán, Csúzán, Csantavéren, Szabadkán, Petrovgradban, Eleméren, Melencén, Muzslyán, Csentán stb.), továbbá kizárta a tagság soraiból azokat a küldötteket, akik a kongresszuson bírálták a vezetőséget. Ezt követően a szövetségben csak azok a helyi szervezetek maradtak meg, amelyek a szövetség központi vezetőségével azonos véleményen voltak.⁶² Az egyenlőtlen és kitartó harc így folytatódott tovább a megváltozott körülmények közepette.

A kommunisták és az igazi osztályérdekeket képviselő erők tevékenysége egyre érezhetőbbé vált a szakszervezeti alosztályokban, a munkásgyűléseken és konferenciákon, az Egyesült Munkásszakszervezetekben (15 helyi szervezetének többségében), az Abrašević Művelődési Egyesületben, a munkásporokklubokban, de még az Általános Munkás-hivatalnoki Szakszervezet becsei szervezetében és a banktisztviselők, a biztosító intézeti tisztviselők kereskedelmi és ipari hivatalnokok szakszervezetének (Savez bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika — BOTIČ) újvidéki és Sremska Mitrovica-i helyi szervezetében is.⁶³

A szocialista vezetőség ellen folytatott mindennapos harc a szakszervezetekben sokban gyengítette az akcióképességet és a munkásosztály akcióegységét hirdető politika sikeres megvalósítását.

Ennek a harcnak jegyében telt el 1937. június 13-án Újvidéken az Egyesült Munkásszakszervezetek körzeti konferenciája, amelyen 4505 szavazati joggal rendelkező polgárt képviselő 64 küldött vett részt.⁶⁴

Érdemes külön megemlíteni, hogy a konferencián jelen voltak a Grafikai Munkások Szakszervezeti Szövetségének képviselői, a hivatalnokok szakszervezetének képviselői, valamint az Általános Munkásszövetség és más munkásszervezetek képviselői is.⁶⁵

Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség 1936. évi munkájának ismertetését követően beszámolójában Anton Rozmajer rámutatott, a koalíciós szabad munkás és hivatalnoki szakszervezetek közötti egység kiépítésének és az akcióegység fenntartásának szükségességére. Felhívta az Általános Munkás-hivatalnoki Szakszervezetet is, hogy lépjen akciószövetségre a harc nehéz óráiban.⁶⁶

Az említett konferencián külön szó esett a munkások, a munkásintézmények, a művelődési tevékenység, a sajtó és a bizottságok munkájának törvényes védelméről. Meghozták a munkásszakszervezeti szövetség kerületi ügyrendi szabályzatát és megválasztották az új vezetőséget az egyenlőség elve alapján.⁶⁷ Munkája végén a konferencia három határozatot fogadott el, amelyekben egyebek között követeli a szociális-politikai törvényhozás kiegészítését. Külön jelentőségűek a határozatnak azon részei, amelyek a munkásszakszervezeti szövetség akcióegységének feladatait jelölik meg. Egyebek között a következőket emelhetjük ki:

„A kerületi konferencia felhív valamennyi szabad szakszervezetet, hogy lépjenek minél erősebb koalícióra, segítsék egymást a szabad szakszervezetek gyakorlati feladatainak teljesítésében, együttes erővel védjék a szakszervezetek szabadságát, ezzel is erősítve a szervezett egységet.”

A konferencia követeli a koalíciós jogokról szóló törvényes előírások részrehajlás nélküli betartását a szabad szakszervezetek akcióiban. A konferencia egyben tiltakozik az üldöztetés, a zaklatás, az akciók fékezése és szabotálása ellen, amelyet a szabad munkás és hivatalnoki szakszervezeti mozgalomban végeztek, és tiltakozik az olyan szakszervezetek „favorizálása” ellen, amelyek erőszakosan kényszerítik magukat a munkásosztályra.”⁶⁸

A konferencia külön feladatokat jelölt meg a művelődés és az oktatás területén, kiemelve, hogy tevékenykedni kell „a művelődési és az oktatási munkásszervezetek egymáshoz való közeledésén és eredményesebbé kell tenni ezeknek kapcsolatát a munkásszakszervezetekkel.”⁶⁹

A konferencia munkájáról és a kialakult erőmegoszlásról adott jelentésében a JKP Tartományi Bizottsága, 1940 szeptemberében, a hatodik tartományi pártértekezleten a következőket állapítja meg:

„Az 1937. évi konferencián éles harc alakult ki. A baloldaliak a konferencián abszolút többséget szerveztek, de egyfelől a szocialisták provokatív kilengései és a rendőrséggel való fenyegetései, másfelől a baloldal opportunistáinak vezetősége a korrumpált Sípossal az élen lehetővé tette, hogy a kerületi igazgatás továbbra is a szocialisták kezében maradjon.”⁷⁰

A munkásszakszervezetek ellenállása a rendszer támadásaival szemben, harc az opportunizmus ellen — a munkásosztály egységes frontjáért

Az igazi osztályérdekeket képviselő erők harca a szakszervezetekben az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség és a mezőgazdasági munkások szövetségének kerületi vezetőségében tapasztalt opportunistáknak politika

ellen, valamint a jugoszláv munkaadók szövetségének, a JUGORAS-nak szétforgácsoló tevékenysége ellen; a szakszervezetek mindennapi tevékenységében egyre nehezebbé vált, annál is inkább, mert a párt is ebben az időben szerveződött újjá a Tito által kijelölt vonalon, és csak nagy nehézségek árán tudta konszolidálni sorait.

Az új pártvezetőség, Titóval az élen, határozott harcot kezdett a párt tisztaságáért és egységéért, ellenezte a párt elzárkózását, küzdött a marxista—leninista párthoz idegen nézetek ellen. Tito a fiatalabb és a munkásosztályhoz hű harcosokra támaszkodva viszonylag rövid idő alatt konszolidálta a párt sorait, miközben széles körű harcot kezdeményezett a munkásosztály, a parasztság és a haladó demokratikus erők egységes frontjáért, a széles néprétegek gazdasági és politikai jogainak elnyeréséért, a nemzeti egyenjogúságért.

A vajdasági pártszervezet, megszabadulva az opportunisták és frakciós politikát folytató elemektől, rövid, de annál intenzívebb tevékenységgel konszolidálta sorait és Žarko Zrenjanin vezetésével megerősödött, tömegesebb lett. Közben sikerült felújítania a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség sokoldalú tevékenységét, megnyernie a szakszervezetek tagságát és egyben átvette a kezdeményezést is a szakszervezetekben. Ezzel párhuzamosan a párt erősítette a munkásság szakszervezeti és akcióegységét, megszervezte a dolgozó nép legális pártját és Tito stratégiai-taktikai koncepciói alapján kialakította, affirmálta a forradalmi, demokratikus, antifasiszta mozgalmat.

Ezért is írhatta Georgi Dimitrovnak és a Komminternek küldött jelentésében, 1938 júliusában Tito elvtárs egyebek között a következőket is: „Vajdaságban a tartományi vezetőség tevékenykedik és szinte minden helyiségben van helyi pártszervezet. Ott a pártszervezet munkája a legjobbak közé sorolható.”⁷¹

Mindennapi politikai ténykedésével, a munkásosztály és a széles néprétegek gazdasági és politikai jogaiért folytatott harcával, a népellenes, profasiszta bel- és külpolitika elleni küzdelmével, a politikai élet demokratizálásáért, a népi kormányért, a teljes nemzeti egyenjogúságért, az agrárkérdés megoldásáért a Szovjetunióval való barátságért és együttműködésért küzdve, a kommunista párt — habár még mindig illegális volt — vált a széles néptömegek érdekeinek szószólójává és tényleges, igaz képviselőjévé.

A hatodik tartományi pártkonferencia megtartása idején, 1940 szeptemberében, valamint a JKP ötödik országos értekezletének idején, ugyanazon év októberében, a párt összesen 6500 tagot számlált, a JKISZ 18 000 tagot, az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség pedig mintegy 100 000 tagot. Ebből Vajdaságban a pártnak 650 tagja volt, a vajdasági kommunista ifjúsági mozgalomnak pedig több mint 2000 tagja. Abban az időben a pártszervezet összesen 50 vajdasági helyiségben működött, mégpedig 15 városban és 35 faluban. Ezeknek munkáját a Tartományi Pártbizottság mellett (amelynek élén Žarko Zrenjanin Učo állt, aki

egyben a JKSZ Központi Bizottságának is tagja volt) még 6 kerületi, 15 járási és 14 helyi bizottság irányította.⁷²

A szociális struktúrát tekintve a vajdasági pártszervezetek 50 százalékát abban az időben az ipari és kézműipari munkásság, 40 százalékát az agrárproletárok a kis és középbirtokos parasztság, 10 százalékát pedig értelmiségiek alkották. A pártban minden nemzetiség képviselve volt, ami a soknemzetiségű Vajdaságban külön jelentőséggel bírt. A vajdasági pártszervezet, különösen azután, hogy Tito elvtárs került a JKP élére, megkülönböztetett figyelmet szentelt a nemzetiségi kérdésnek, a nemzeti egyenjogúságért folytatott harcnak, valamint a tartományi autonómia és a nemzetek közötti viszony adekvát rendezésének, a jugoszláv föderatív közösség átszervezésében. A pártnak ez a Tito elvtárs által kialakított koncepciója rendkívül nagy stratégiai-taktikai jelentőségű volt a széles tömegek bekapcsolása szempontjából a forradalmi demokratikus mozgalomba, valamint a polgári politikai pártok és csoportosulások iránti kritikai tudat formálása szempontjából.

A mozgalom szélességét és politikai mobilitását illusztrálják a JKP sikere az 1938 decemberében megtartott parlamenti választásokon⁷³ és az 1939—1940. évi községi választásokon, amikor a kommunista párt, a dolgozó nép pártja révén Bánát négy községében szerezte meg a vezetést.⁷⁴ A hatodik tartományi pártértekezlet küldötteinek megválasztására szervezett helyi és kerületi konferenciákon 212 pártküldött vett részt. A párt mobilitását igazolják még az előbbieken kívül a munkásosztály, az egyetemisták, az ifjúság és a néptömegek egyre gyakoribb politikai és gazdasági akciói.⁷⁵

Az ország következetes demokratizálásáért, a nemzetiségi kérdés helyes megoldásáért, a nemzetek és nemzetiségek gazdasági, kulturális nemzeti és politikai téren történő kiegyenlítéséért, a munkásszervezetek szabad szervezkedéséért, a szociális törvényeknek és jogoknak a mezőgazdasági munkásságra való kiterjesztéséért, a részlegesen, és nem demokratikusan végrehajtott földreform revíziójáért, a földművesadósságok eltörléséért és a progresszív adóztatás bevezetéséért síkraszállva és a munkanélküliség, a drágaság és faszizálódás ellen küzdve a párt új eszmei-politikai területeket hódított meg és elsőszámú politikai tényezővé vált.

Tito vezetése alatt a párt külön figyelmet fordított a szakszervezeti mozgalomra, a munkásosztály és munkásszervezetek egységfrontja megerősítésére, és így hozzájárult ahhoz, hogy a szakszervezetek — habár nem voltak politikai szervezetek — a politikai szabadságért folytatott harc fontos tényezőivé váltak. Ebben a nehéz harcban a párt nagy nehézségekbe ütközött, elsősorban a rendszer, az egyes szakszervezeti fórumok, a jobboldali erők és a rendszerhű Jugoszláv Munkaadók Szövetsége miatt.

Így például 1938 márciusában, Újvidéken a rendőrség szétzavarta és betiltotta az egyik legtömegesebb és legharciasabb munkásszervezet, az

építőipari munkások helyi szervezetét.⁷⁶ 1938 áprilisában, ugyancsak Újvidéken a rendőrség betiltja a munkás-turista egyesület a Prijatelj prirode (a Természet Barátja) munkáját, ezenkívül betiltotta a Radnik munkáslap néhány számát és rendszeressé vált a munkásszakszervezeti mozgalom aktivistáinak letartóztatása.⁷⁷ Petrogradban a rendőrség felfüggesztette a Radnički sportklub munkáját, Kikindán pedig betiltja a szabad szakszervezetek összejövetelét és konferenciáit, majd később ugyanezt teszi a verseci rendőrség is.⁷⁸ Ezt követően a rendszer végezetül bizonyos időre megtilt mindennemű gyülekezést és fasiszta módszerek alkalmazásával elfojt sok szakszervezeti akciót, megtöri a sztrájkokat.⁷⁹

Mindehhez párosult még az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség vezetőségében bekövetkezett válság is, ami közvetlen veszélybe sodorta a szakszervezeti mozgalom egységét. Abban az időben a munkásszakszervezeti szövetség szociáldemokrata vezetőségének egy része nyíltan a szakszervezeti mozgalom egysége ellen lépett fel, a központi igazgatóság jogainak korlátozását szorgalmazta, miközben bizonyos szeparatista elképzeléseket támogatót. Erről a kérdéstről Tito elvtárs 1938. február 28-án Wilhelm Piecknek írt levelében a következőket mondja:

„A másik, sürgős megoldásra váró kérdés a szakszervezeti kérdés. Fennáll ugyanis a szakszervezetek szétszakadásának veszélye. A Krekić vezette jobboldaliak félnek a kongresszus megtartásától és a szakadást akarják kiváltani. Ezt súlyosbítja az, hogy a szociáldemokraták és vezetők többsége az egységet akarja, ami a baloldali és jobboldali szociáldemokrata vezetők csoportjának összetűzéséhez vezetett. A jobboldal csak a szlovén vezetőket és egyes boszniai szervezeteket tudhat maga mellett. Úgy látszik, hogy Krekić Stojadinovićtal paktál. Mi elrendeltük embereinknek, hogy mindent tegyenek meg a szakadás megakadályozása érdekében, de ha a szakadásra mégis sor kerülne, meg kell tenni mindent, hogy Krekić maga távozzon.”⁸⁰

Így Tito elvtárs direktíváinak és közbenjárásának köszönhető, hogy megghiúsult a szakszervezeti egységfront ellenségeinek a munkásmozgalom szétforgácsolását célzó terve.

A baloldali szocialisták és a szakszervezeti egység szószólói Luka Pa-
vićevićtyel és Milorad Belićtyel az élen visszavonták korábbi lemondásukat. Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség negyedik kongresszusát egy időre elhalasztották, majd 1938. április 17. és 19. között, immár a teljes szakszervezeti egység jegyében tartották meg Zágrábban. A kongresszus sikeres munkájához teljes hozzájárulásukat adták a vajdasági képviselők is.⁸¹

1938 júliusában, Georgi Dimitrovnak küldött jelentésében Tito elvtárs erről a kongresszusról egyebek között a következőket írta:

„Megtartottuk az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség, a munkásosztály szakszervezeteinek kongresszusát, amelyen a szociáldemokratákkal teljes szakszervezeti egységet értünk el. A rezolúcióba foglalt határozatokat egyhangúlag fogadták el. Az Egyesült Munkásszakszerve-

zeti Szövetség új központi vezetőségébe 8 baloldali képviselőt választottak, mégpedig hármat a végrehajtó bizottságba, ötöt pedig a plénumba. Egységes álláspont született az olyan szakszervezetek irányába, amelyek nem osztályjellegűek, mégpedig arra vonatkozóan, hogy ezekkel is ki kell alakítani az akcióegységet (ezzel a kérdéssel kapcsolatban a szociáldemokrata vezetők korábban ellentétes álláspontot foglaltak el). A munkásszakszervezeti lapokat — a baloldaliakat és a szociáldemokratákat — ezentúl hivatalos sajtószervnek kell tekinteni és nem engedhető meg, hogy ezek egymást támadják, ehelyett elvtársi, elvi vitákat kell folytatniuk. A szociáldemokrata újságok többé nem támadhatják a Szovjetuniót. Határozat született a baloldali szakszervezeti aktivisták kizárása ellen és arról, hogy akiket korábban kizártak, ismét fel kell venni a szakszervezet soraiba, stb. A szakszervezeti mozgalomban, amelynek kétségtelenül osztályjellege van, elvtársaink kifogástalan munkájával, kiváló eredmények születnek . . .”⁸²

A szakszervezeti egység eszméjének az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség IV. kongresszusán aratott győzelme új erőt adott az osztályharcos szakszervezeti mozgalomnak. A kommunisták és más baloldali erők egyre több szakszervezeti szervezet munkájában jutottak jelentősebb és fontosabb szerepkörhöz, különösen pedig az ipari munkások szövetségében, a faipari munkások szövetségében az Abrašević Művelődési Egyesületben, de ugyanígy sok más szervezetben, szakmai egyesületben, a grafikai munkások szövetségében és a tisztviselők szakszervezeti szövetségében is. A baloldali erők megnövekedett befolyása annál jelentősebb, mivel a rendszer és a jugoszláv munkáltatók rendszerhű szövetségének (JUGORAS) fokozott támadása és zaklatása közben sikerült elérni.

A munkafelügyelőség jelentése szerint 1938-ban Vajdaságban 30 sztrájk volt, ami 307 ipari vállalatra és kisipari műhelyre terjedt ki, ezenkívül tízszer léptek sztrájkba a mezőgazdasági munkások.⁸³ A sztrájkok többségét a munkásszakszervezetek szervezték, a szakszervezeti akcióegység teljes érvényesítésével. Ilyen volt a paragovói kötőrő 204 munkásának sztrájkja,⁸⁴ a petrovgradi (zrenjanini) 72 szabómunkás sztrájkja,⁸⁵ a 80 verseci⁸⁶ és 213 zombori⁸⁷ építőmunkás sztrájkja, a 165 cipész és 290 faipari munkás sztrájkja Újvidéken⁸⁸ vagy például a 650 agrárproletár sztrájkja Gedeon Dundjerski szenttamási birtokán⁸⁹ és 1938-ban a melencei⁹⁰ és csantavéri aratómunkások sztrájkja.⁹¹

Az anyagi helyzetük javulásáért vívott harccal párhuzamosan a munkások (gyűlések, konferenciák és plénumok megtartásával) rendkívül élénk tevékenységbe kezdtek a munkáltatók szövetsége, a JUGORAS ellen. A JUGORAS elleni harc különösen 1938 közepe táján, vagyis a munkásszakszervezeti szövetség IV. kongresszusa után éleződött ki. A kongresszuson megszületett a munkásszakszervezetek egysége, ami megriasztotta a kormányt, a JUGORAS-t és a munkásszakszervezeti mozgalom többi ellenségét. A rendszer ekkor tiltotta be véglegesen a vajdasági munkásság körében olvasott osztályharcos szakszervezeti lapot, a Radni-

kot.⁹³ Ezért már 1938 júliusában az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség, a grafikai munkások szövetségével közösen tiltakozó akciót szervezett a JUGORAS féktelen támadásai miatt, amelyeket a szakszervezetek és a munkáskamara szkupstinájának tagjai és helyetteseik ellen intézett.⁹⁴

A vázolt jelenségeket elemezve 1938. augusztus elején Georgi Dimitrovhoz intézett levelében Tito elvtárs a következőket írta:

„A kormány egyelőre tartózkodik attól, hogy frontális támadást indítson a munkásszakszervezetek ellen, de támadásokat kísérel meg és hajt végre egyes szakszervezeti szervezetek és munkásművelődési egyesületek ellen. A kormány minden alkalmat megragad saját szakszervezeteinek a népszerűsítése érdekében. Ezekbe kötelesek belépni mindazok, akik állami vállalatokban dolgoznak, vagy ezekkel kapcsolatban vannak.”⁹⁵

Felismerve a Jugoszláv Munkásszövetség részéről a munkásszakszervezeti mozgalomra leselkedő veszélyt, az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség Központi Igazgatósága 1938. szeptember 13-án és 14-én megtartott ülésén, a baloldaliak szorgalmazására részletesen foglalkozott a szakszervezeti mozgalom helyzetével, és a kerületi bizottságokhoz intézett körlevelében rámutatott a szabad munkásszervezetek tevékenységének fékezésére, a szabad sajtó és sztrájkok gyakori betiltására, a rendszer részéről alkalmazott erőszakra, a JUGORAS favorizálására, s a meglévő gyakorlat elleni tiltakozásra hívta fel a kerületi elnökségeket és bizottságokat.

A rezsim azonban nem sokat törődött a munkásszakszervezetek tiltakozásával. 1938. szeptember 24-én Dragiša Cvetković a szociális politikai és népegészségügyi miniszter, a Jugoszláv Munkásszövetség elnöke felmentette tisztségük alól az újvidéki munkáskamara szkupstinájának, igazgató bizottságának és pénzügyi ellenőrző szervének tagjait és helyükbe a JUGORAS tagságából nevezett ki szkupstinai tagokat a munkáskamarába.⁹⁶

Hogy minnél sikeresebben ellenálljon a rendszer és a Munkásszövetség újabb támadásainak a munkásszakszervezeti szövetség kerületi igazgatósága a párt kezdeményezésére már 1938. október 13-án javaslatot tesz a szabad munkás- és hivatalnoki szakszervezetek állandó bizottságának megalapítására. A bizottságban minden ágazati szakszervezetnek 2–3 tagja lenne, feladatuk pedig, hogy koordinálják a szabad szakszervezetek munkáját az általános szakszervezeti politikai és szociális-politikai kérdésekben.⁹⁹

Ez a bizottság 1939. február 2-án alakult meg. Tagságát a munkásszakszervezeti szövetség, a grafikai munkások szövetségének, a hivatalnokok szövetségének és a vendéglátóipari alkalmazottak szövetségének két-két képviselője alkotta. A bizottság elnökéül a baloldali Jovan Orost, titkárául pedig Anton Rozmajert választották.¹⁰⁰

A bizottság kommunistáinak, de általában az egész szakszervezetnek a további tevékenysége Tito elvtárs direktíváinak és a JKP Központi

Bizottságának 1938 decemberében hozott rezolúciói szellemében történt. A politikai és szakszervezeti téren elért jelentős eredményekből kiindulva a rezolúció egyebek között kiemeli:

„A jugoszláv demokratikus erők tömörülése és a reakció feletti győzelme elsősorban attól függ, milyen mértékben vesz részt ebben a munkásosztály, sikerül-e erős, egységes frontot alakítania a munkásosztálynak és a munkásszervezeteknek. Ezért is a kommunista párt legfontosabb feladata az egységes proletárfront megerősítése. A szociáldemokrata párttal kötött egyezmény a szakszervezetekben végzett közös akciókról és a demokratikus blokk iránti egységes pozícióról a kommunista párt jelentős eredményét jelenti.

A munkásszakszervezeti szövetség keretében elért szakszervezeti egység és az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség megváltozott magatartása más szakszervezetek iránt, jelentősen növelte a szakszervezet szerepét is a munkásmozgalomban.

Ez a siker a bizonyítéka annak, hogy még bátrabban és következetesebben kell folytatni az egységes munkásfrontért és a szakszervezeti egységért indított harcot.”¹⁰¹

Ezzel kapcsolatban a szakszervezeti munka területén a rezolúció a következő közvetlen feladatokat határozza meg a kommunisták számára: munkálkodjanak azon, hogy az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetségbe lépjenek be az általános munkásszövetség tagjai is, tovább kell fejleszteni a Horvát Munkásszövetséggel kialakított akcióegységet és meg kell teremteni a Jugoszláv Munkásszövetséggel is az akcióegységet, közben kitartóan küzdeni kell a széthúzó politika gyakorlóival ellen.

A kommunisták külön felelősséget vállaltak a rezsím támadásai elleni védekezésben. Erről a rezolúció így szól:

„Mozgósítani és egységesíteni Jugoszlávia valamennyi szakszervezetét a reakció olyan kísérleteinek megghiúsítására, hogy megsemmisítse az osztályérdekű szakszervezeteket; befolyást kell nyerni a belgrádi, szkopjei és az újvidéki munkáskamarákban, amelyeket a kormány elvett az osztályérdekű szakszervezetektől. A kormánynak a szabad szakszervezetek elleni tevékenységéről a kommunistáknak sokoldalúan tájékoztatniuk kell a rezsímhű Munkásszövetség tagságát és be kell őket kapcsolniuk a szakszervezeti mozgalom szabadságáért és függetlenítéséért folytatott harcba.”

A kormányhű JUGORAS bojkottálása csak hozzájárult ahhoz, hogy ebben a szervezetben erőre kaptak a fasiszta elemek. A kommunistáknak a Jugoszláv Munkásszövetségben is tevékenykedniük kell. Egyes helységeken és vállalatokban ennek szerveit felhasználhatják a munkások jogainak megvédésére. A JUGORAS-ban a kommunistáknak az antifasiszta munkások vezető beosztásba jutását kell támogatniuk.

A kommunistáknak minden szakszervezetben tevékenykedniük kell. Mindenütt ők a kezdeményezői a független és szabad szakszervezetekért folyó, reakcióellenes küzdelemnek, a munkások szükségleteinek kielégí-

téséért, az egységes szakszervezeti föderációba való tömörülésért folytatott harcnak, stb.”¹⁰²

A szabad munkásszakszervezetek állandó koalíciójának bizottsága arra törekedett, hogy kapcsolatba kerüljön és tárgyalásokat kezdjen az általános munkás-hivatalnoki szakszervezet képviselőjével, Vojin Brkićtyel, de csak jelentéktelen kezdeti eredményekre jutott, míg az Általános Munkásszövetség kerületi bizottságával csütörtököt mondott a kapcsolatteremtés, mert ennek fő tisztségviselője, Marko Bajagić átment a JUGORAS-ba, az Általános Munkásszövetség kerületi bizottsága pedig gyakorlatilag megszűnt létezni.¹⁰³

Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetségben a helyzet már hosszabb idő óta nem volt kielégítő. A mozgalom munkája elé támasztott nehézségek és a terror miatt nagy válságba jutott. Abbéli próbálkozásában, hogy ezt a tényt legalább részben megmagyarázza tagságának, a kerületi igazgatóság 1939 elején körlevelet intézett helyi szervezeteihez. A munkásszakszervezeti szövetségben uralkodó helyzetről szólva a körlevél kiemeli, hogy 1938 végén 18 vajdasági helységben a szövetségnek 94 alosztálya volt és összesen 4369 tagja, akik közül 867 munkanélküli volt. Ezen a területen összesen 12 szakszervezeti szövetség tevékenykedett és 18 helyi szakegyesületi bizottság. Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetségnek akkor 62 érvényben lévő kollektív szerződése volt és 15 otthonában fejtette ki mindennapi tevékenységét.

A munkásszakszervezeti szövetségben uralkodó helyzetet értékelve a kerületi igazgatóság akkor a következőket írta:

„A taglétszám csökkenése 1936 végétől napjainkig nem mozgalmunk tehetetlensége miatt következett be, és nem is munkájának haszontalansága, hanem a szüntelen és mindenféle nyomás, üldöztetés hatására, amelyet mozgalmunk kénytelen volt elszenvedni. Tisztában kell lenni azzal, hogy a Vajdaság olyan terület, ahol munkások is és hivatalnokok is élnek a nemzeti kisebbségek sorából, akik a különféle erőszakos nyomásra kevésbé ellenállóak és ez a tagság szóródásának egyik oka. Mozgalmunk azonban ennek ellenére is nagy életerőről tett tanúbizonyságot és nem torpant meg, habár ma már minden olyan szervezet, amelyet a JUGORAS ural elkeseredett mindennapi harcot folytat mozgalmunk ellen.”¹⁰⁴

A körlevélben még egyszer rámutatnak a JUGORAS módszereire és káros hatására, a munkáskamara eljárásaira, a minimális bérek miatti nehézségekre és a munkásbizalmiak választásáról szóló előírások megszegésére. Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség akcióképességét tovább csökkentette az is, hogy ebben az időben oszlott fel a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége. 1939. március 15-i rendkívüli kongresszusát pedig csak azoknak az alosztályoknak a képviselőivel tartották meg, amelyek egyetértettek a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége Központi vezetőségének opportunistá és egységbontó politikájával és ennek a politikának legfőbb képviselőjével, Djuro Hadnadjevvel és Pero Rajkovićtyal.¹⁰⁵

Az osztályharcos mezőgazdasági munkásság nem érthetett egyet a központi igazgatóság ilyen politikájával és ezért 1939 és 1940 folyamán a sajtó útján, különösen a Népszava és a Narodni glas hasábjain nyíltan szembeszállt a nem demokratikus úton megválasztott vezetőség szétforgácsoló politikája ellen. A rendes kongresszus összehívását, az új központi igazgatóság megválasztását, a szövetségben felbomlott egység és demokrácia helyreállítását követelte.¹⁰⁶

Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség akcióképességének gyengüléséhez vezetett még a szocialisták és kommunisták viszonyában — a második világháború hatására — előállt krízis, valamint a Komintern irányvonalában bekövetkezett változás a Szovjetunió és Németország között megkötött szerződés után. A munkásszakszervezeti szövetség válságára utal például az is, hogy 1939-ben a 15 sztrájk közül mindössze négyet szervezett meg a munkásszövetség, a többit a JUGORAS szervezte a mezőgazdasági munkásság és a kendergyárak munkásai körében, de semmi haszon fejébe.¹⁰⁷

Jelentősebb eredményeket a munkásszakszervezeti szövetség csak 1939 végén ér el, amikor leküzdí a válságot és mintegy tíz tiltakozó gyűlést szervez az árak növekedése és a reálbérek gyors csökkenése miatt. Tiltakozó gyűléseket tartottak Újvidéken, Szabadkán, Zomborban, Zemunban, Pancsován, Šiden és másutt. Ugyanakkor a rezsim, félve a tiltakozó gyűlések gyakoriságától, betiltotta az 1939. december 19-ére tervezett gyűléseket Zrenjaninban és Sremska Mitrovicán.¹⁰⁸ Abban az időben az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség egymaga vagy a grafikai munkások szövetségével, a hivatalnokok szakszervezeti szövetségével, a vendéglátóipari alkalmazottak szövetségével többször is tiltakozott a drágaság miatt a Duna menti Bánságnál, a bánság munkafelügyelőségénél, valamint a szociális és népegészségügyi minisztérium hivatalánál. Ezekben a tiltakozó átiratokban követelték a helyzet rendezését a szociális intézményekben, bírálták a munkásbizalmiak választási módszerét, a JUGORAS képviselőinek favorizálását, stb.¹⁰⁹

A munkásosztály egységfrontjának erősítéséért figyelemre méltó szóbeli és írásbeli tevékenységet fejtettek ki az osztályérdekű szakszervezetek — különösen a munkássajtóban megjelentetett kiáltványok és cikkek révén.¹¹⁰

Ez a tevékenység még nagyobb sikerrel folytatódik 1940-ben. A JKP és a JKISZ megerősítette sorait, s hatásuk a szakszervezetek tevékenységében is fokozódott. Sikerral valósultak meg a Tito vezette Jugoszláv Kommunista Párt irányelvei a munkásosztály akcióegységének, a munkás-paraszt egység megerősítésében és a szakszervezet bekapcsolódásában a forradalmi demokratikus antifasiszta mozgalomba.

Az említett irányelv megvalósítása során az osztályharcos erők már 1940 második felében a munkásosztály tényleges szervezőivé és vezetőivé váltak a mindennapi gazdasági és politikai harcban. Az előző évektől eltérően a kommunisták és más baloldali erők ebben az időben vették

kezükbe számos szakszervezeti alosztály és helyi szervezet irányítását, nemcsak az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetségben, hanem a grafikai munkások szövetségében¹¹¹, a hivatali alkalmazottak szakszervezetében¹¹², a munkáshivatalnoki szakszervezeti szövetségben¹¹³ és a munkásszakszervezeti szövetség megcsonkított vezetése ellenére is sikerült kijutniuk az osztályharc igazi csatamezőire. 1940-ben 20 sztrájkot szerveztek és segítették más sztrájkok megszervezését is.¹¹⁴ Akkoriban számos gazdasági akciót, nemcsak városban, hanem a falun is politikai akcióvá alakítottak¹¹⁵, egyes vállalatokat pedig, mint például a Sremska Mitrovica-i Sperlemez- és Bútorgyárat, a munkásosztály valódi védőbástyájává erősítették.

A szakszervezet intenzív és sokoldalú osztály-politikai ténykedéséhez nagyban hozzájárult 1940 végén a hatodik tartományi pártkonferencia és a JKP ötödik országos értekezlete, valamint a JKISZ ötödik tartományi és hatodik országos értekezlete. Az említett pártfórumok legtöbb figyelmet a szakszervezeti mozgalom munkájának, problémáinak és feladatainak, az egységes munkásfront és a forradalmi demokratikus mozgalom további erősítésének szenteltek.

A JKP Tartományi Pártbizottságának a párt hatodik tartományi értekezletén elhangzott beszámolója a szakszervezetek további feladatairól szólva egyebek között kiemeli:

„Mozgalmunk sohasem élvezett kiváltságokat, mozgalmunk osztály-ellenségei sohasem örültek sikereinknek, erősödésünknek, hanem szüntelen harcot folytattak ellenünk. Eredményeinket nem ajándékként kaptuk, hanem a munkások harcával vívtuk ki. (...)

Sikereink egyetlen alapja a harc, arra várni, hogy valami önmagától megoldódik, ellentétes a szakszervezet osztályérdekű felfogásával. Aki aratni akar, annak vetnie is kell. A nehézségeket figyelmen kívül hagyva a munkásoknak át kell venniük a szocialisták kezéből a szakszervezet irányítását. Ehhez pedig egyetlen út vezet, a szakszervezeti mozgalom tömegesítése és a fentről jövő akciók egységesítése a kerületi vezetés megdöntésére.

Az osztályérdekű szakszervezetek viszonyát a JUGORAS iránt alapjában meg kell változtatni. Meg kell ingatni az osztályszakszervezetek frontális harcába és a rezsimhú JUGORAS szervezetébe vetett bizalmat, mert ez a harc nem tesz különbséget a fizetett vezetőség, a megtévesztettek és a JUGORAS-ba erőszakosan betagosítottak között. Úgy kell tekintenünk a JUGORAS-ra is, mint szakszervezetre, amelynek tagjai ugyancsak munkások és ezeknek a munkásoknak érdekei azonosak a munkásszakszervezeti szövetségbe tömörült munkásokéival. A munkásszakszervezeti szövetség osztályöntudatos aktivistáinak minden erejükkel azon kell fáradozni, hogy kapcsolatot teremtsenek a JUGORAS tisztességes, harcos munkásaival. A vállalatokban harcos közösségeket kell szervezni az öntudatos munkások soraiból, akár a munkásszakszer-

vezeti szövetség, akár a JUGORAS tagjai vagy pedig szervezetlen munkások.”¹¹⁷

Ezek a feladatok azokból az általános elvi álláspontokból adódtak, amelyeket a Tito által vezetett párt tűzött a kommunisták és a szakszervezeti mozgalom elé. 1940-ben az ötödik országos értekezleten elhangzott beszámolójában Tito elvtárs még egyszer rámutatott azokra a jelentős eredményekre, amelyeket a kommunisták és a munkásszakszervezetek abban az időben elértek és megjelölte a soron levő tennivalókat.

„Ez időben számos akciót folytatunk nemcsak a városokban, hanem a falvakban is a drágulás ellen. Drágulás elleni bizottságok alakulnak, tömeges felvonulások a községi hatóság és az állami szervek épületei elé, sztrájkok a munkások általánosan nehéz helyzetének javítására. Mindezekben az akciókban pártunk mint szervező és mint vezető vesz részt. Politikai tekintélye óriásira nőtt . . .

. . . Az előttünk álló feladatok közül elsőrangú a gazdasági harcok szervezése a drágaság ellen, a dolgozó nép nemzeti jogaiért, az ország függetlenségéért, a Szovjetunióval való együttműködésért, stb. A mindennapi gazdasági küzdelemben, a sztrájkokban mozgósítanunk kell a dolgozó tömegeket a politikai harcra.”¹¹⁸

A Tito elvtárs beszámolójában elhangzott álláspontokból és az értekezlet munkájának eredményeiből kiindulva határozat született, amely magában foglalta a kommunista feladatait, a szakszervezeti munkában:

„A szakszervezet valamennyi tevékenységében, a vállalati és más tömeges akciókban a kommunistáknak kell élen járniuk és megszervezniük a harcot a munkásság érdekeinek érvényesítéséért.

A vállalatokban és más tömeges munkásszervezetekben a kommunistáknak meg kell alapítaniuk a munkásság egységérdekének bizottságait, valamennyi szakszervezeti szervezettel közösen. A bizottságok feladata a következő:

a) a vállalatokban egységesíteni a munkásokat a közös ellenség ellen, a mindennapi érdekek kivívásáért,

b) az egységérdeket képviselő bizottságoknak a vállalatokban maguk köré kell gyűjteniük a munkásokat és a kommunisták vezetésével erős harci egységet kialakítani a szakszervezeti mozgalom osztályérdekeinek megvédéséért és erősítéséért. Eközben óvakodni kell az olyan sablonoktól, amelyek ezeket a bizottságokat elszigetelnék a munkásságtól. Az ilyen harci egység pedig a sztrájkokban és bérharcokban kovácsolódik erősebbé, ahol a kommunistáknak példát kell mutatniuk harciasságukkal.”¹¹⁹

A határozat rámutat az áruló szociáldemokrata vezetők elleni harc további szükségességére, de annak fontosságára is, hogy az egyes kommunisták részéről jelentkező szektáságot is le kell küzdeni; mert ez akadályozza a jó kapcsolatok kialakítását a JUGORAS-ban a Horvát Munkásszövetségben tömörült munkásokkal.¹²⁰

1940 végén a szakszervezeti tevékenység tehát az új sikerek, a szerve-

zetség és akcióegység erősítésének jegyében folyt. Az ötödik országos pártválasztmány megtartása idején Vajdaságban az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetségnek mintegy 8000, 1940 decemberében pedig már 10 000 tagja volt.¹²¹

A rezsim azonban nem nézhette tétlenül a kommunisták mind erősebb befolyását a munkásszakszervezeti szövetségben, ezért a kormány 1940. december 30-án határozatot hoz az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség tevékenységének betiltásáról és szervezet felosztatásáról.

A munkásszakszervezeti szövetség felosztatása alkalmával a JKP Központi Bizottsága kiáltvánnyal fordul a munkásokhoz, amelyben elítéli a rezsimnek a munkásszakszervezeti mozgalom elleni támadását, és kiemeli a következőket:

„A Cvetković—Maček népellenes rendszer célja az volt, hogy a munkásszakszervezeti mozgalom betiltásával fejtelenséget idézzon elő harcokban, de eközben »megfeledkezett« arról, hogy létezik a Jugoszláv Kommunista Párt, amely nem hagyja magát betiltani és amely vállalja a ti harcokat vezetését is, minden erejével támogatni fogja a további küzdelmet. Ezért a Jugoszláv Kommunista Párt felhív benneteket, hogy tömörítések soraitokat erős harci vonalba, mert csak az egységes és erős munkásosztály, az egész dolgozó nép és az elnyomott nemzetek vívhatják ki jogaikat és teremthetik meg jobb jövőjüket a Jugoszláv Kommunista Párt vezetésével.”¹²²

Egy hasonló kiáltványban, amellyel a tartományi pártbizottság fordult szerb és magyar nyelven Vajdaság munkásaihoz, a párt még egyszer felszólítja a munkásokat, hogy egységfrontba tömörülve szálljanak szembe a kormány munkásosztály ellen intézett gaz támadásával.

A munkásszakszervezeti szövetség betiltása elleni tiltakozásra felhívták a parasztokat, az elnyomott népeket és a haladó értelmiségieket is.¹²³

A JKP Központi Bizottságának és Tartományi Bizottságának kiáltványa Vajdaságban a munkásosztály teljes támogatását élvezte.

A bizonytalanság helyett, amelyet a hatalmon levők a legfőbb ütőerő szétosztatásával akartak elérni a munkásszakszervezetekben országsszerte, így Vajdaságban is, a munkásság demonstrációiba ütköztek. Ezek szervezői ellen a rendszer ismét erőszakot alkalmazott. Sremska Mitrovicán, Szabadkán, Újvidéken, Zomborban számos munkás-élharcot szabadságvesztésre ítélték, a szabadkaiakat pedig még bíróság elé is állították.¹²⁴

Tito koncepciójának idejekorán történő megvalósításával, vagyis a munkásegységet szorgalmazó vállalati bizottságok megalakításával, tekintet nélkül a munkásság szakszervezeti, nemzetiségi és politikai hovatartozására, a párt a munkásszakszervezeti szövetség betiltása után is tovább haladt e kijelölt irányvonalon. Így az illegális szakszervezeti mozgalomra való áttérés helyett a vállalatokban a munkásegységért sík-

raszálló bizottságok által folytatódott a szakszervezeti tevékenység, a munkások gazdasági jogaiért indított harc.¹²⁵

A párt, a munkásosztály és a széles néptömegek szoros kapcsolata, valamint a pártnak a szakszervezeti kádernevelésben és az öntudatos harcosok képzésében betöltött pótolhatatlan szerepe teljes egészében a népfelszabadító háborúban és a népi forradalomban bontakozott ki, s itt hozta meg gyümölcsét is.¹²⁶

Jegyzetek és forrásmunkák

- ¹ A Vajdasági Szocialista Forradalmi Múzeum, Újvidék, Dokumentum osztály, (a továbbiakban MR—DO) 12 362. szám — Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu na Šestoj pokrajinskoj partijskoj konferenciji, septembra 1940. godine.
- ² Vojvodanin 1. szám, 1938. I. 6., 3; Svetozar Marković Toza, Izabrani spisi, Predgovor, izbori i objašnjenja dr Danilo Kević, Újvidék 1974., 81—82, 96.
- ³ *Proleter* 7—8. szám/1935, 14; Ebben a számban azt írja, hogy Vajdaságban abban az időben 254 000 mezőgazdasági munkás volt. *Narodna svest* 2. szám, 1937. IV. 1., 7—9; Svetozar Marković Toza, Izabrani spisi, Predgovor izbori i objašnjenja dr Danilo Kević, Újvidék, 1974., 51. A mezőgazdasági munkások számát illusztráló kétszáz ezres szám, mintha csak a férfiakra vonatkozna. Ebbe nincs beleszámítva a női munkaerő. A női munkaerőt is számolva 334 572 lenne a mezőgazdasági munkások száma (Žarko Zrenjanin Uča, *Izabrani spisi* Izbor iz objašnjenja dr Danilo Kević, Újvidék, 1974, 244; MR—DO 12 362 szám; Svetozar Marković Toza, idézett mű, 168.)
- ⁴ Svetozar Marković Toza, idézett mű, 96.
- ⁵ Ugyanaz, 158; Statistički godišnjak 1938—1939, Belgrád 1939, 190—191; Statistika industrije Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1941, 45.
- ⁶ Svetozar Marković Toza, idézett mű 168; MR—DO, 12 362. szám; *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, Uvodna studija, izbor i objašnjenja dr Danilo Kević, Zrenjanin, 1977, 619.
- ⁷ Svetozar Marković Toza, idézett mű, 168; *Vojvodanski zbornik*, 2/1939 szám, 171—178.
- ⁸ *Radnički strajkovi 1936*, Újvidék, 1937; MR—DO, 12 362. szám. *Ujedinjeni sindikati*, 12. szám 1936. december, 255—320; *Vojvodanin*, 24, 1937. VI 20, 3; *Dan*, 132. szám, 1937. VI. 15, 2.
- ⁹ MR—DO 12 362. szám — *Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu na Šestoj pokrajinskoj partijskoj konferenciji*; 1940. szeptember; Žarko Zrenjanin Uča, idézett mű, 244. Érdeemes megemlíteni, hogy 1940-ben a 168 593 ipari és kisipari munkás között 23 000 volt a munkásnők száma.
- ¹⁰ Svetozar Marković Toza, idézett mű, 168.
- ¹¹ Mindössze három év alatt, 1934-től 1936-ig a Narodna banka mutatószámai szerint növényi termékek 21,4 százalékkal, az állati termékek 4,5, az ipari termékek pedig 3,4 százalékkal drágultak meg.

- ¹² *Ujedinjeni sindikati*, 1—3 szám, 1936. 21. és 12. szám 1936-ban 257—258; *Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije*, II. kötet, Belgrád, 1950., 225. Arhiv Vojvodine, Sremski Karlovci, Socijalno odeljenje (VI) Kraljevske banske uprave (a továbbiakban rövidítve AV—BU VI.), 46 982. szám, 1936; *Na usponu zaštite radnika i nameštenika*, Újvidék 1936.
- ¹³ AV—BU VI., 46 982. szám, 1936.
- ¹⁴ Lásd ugyanott.
- ¹⁵ MR—DO 12 362 szám; *Izveštaj Zemaljskog saveza poljoprivrednih radnika Jugoslavije u Novom Sadu 1935—1937*, Újvidék 1937, 3—8; Svetozar Marković Toza, idézett mű, 222—234.
- ¹⁶ A nagy gazdasági válság idején a parasztok adósságai több mint hétmilliárd dinárra növekedtek. (A törpebirtokosok tönkremenéséről lásd Svetozar Marković Toza idézett mű, 89—98, 136—139; Veljko Vlahović, *Sedam sekretara SKOJ-a*, Borba 1959. IX. 20-án, 3.)
- ¹⁷ Lásd ugyanott, 169.
- ¹⁸ *A Jugozsláv Kommunistka Párt Történelmi Levéltára*, II. kötet, Belgrád, 1950, 238.
- ¹⁹ Lásd ugyanott, 239.
- ²⁰ Lásd ugyanott, 240.
- ²¹ Lásd ugyanott, 241.
- ²² Lásd ugyanott, 242—243.
- ²³ Lásd ugyanott, 260—266.
- ²⁴ Lásd ugyanott, 266—267.
- ²⁵ Érdemes megemlíteni, hogy a vajdasági pártszervezet képviselője a tömeges letartóztatások miatt nem érkezett meg idejében és így nem is vett részt a JKP negyedik országos választmányának munkájában.
- ²⁶ A negyedik országos választmány megtartása idején Vajdaságban a párt szervezettsége nem volt kielégítő. JKP 2071 tagja közül mindössze 100 volt Vajdaságban. (Arhiv Centralnog komiteta SKJ, Belgrád — a további szövegben rövidítve ACK SKJ — Fond Komunističke internacionale, 1934, V./231)
- ²⁷ A táblázati kimutatás kidolgozásánál több szakszervezeti jelentést és dokumentumot, az akkori sajtóban és folyóiratokban megjelent írásokat és az eddig feltárt tudományos eredményeket használtam fel.
- ²⁸ Ki kell emelni, hogy a számadatokban szerepelnek azok a mezőgazdasági munkások, akik idényjelleggel a gyáriparban is dolgoztak. 1934-ben 520 ilyen munkás volt. A következő évben; 1935-ben 442, 1936-ban pedig már 2729 ilyen munkás volt (MR—DO 20 333. szám). Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség kerületi vezetőségének jelentése alapján 1937-ben 15 794 tagja volt a szövetségnek, ideszámítva a mezőgazdasági munkások egy részét is (*Radnik*, 48. szám, 1937, VII. 2., 4—5.).
- ²⁹ *Izveštaj Savezne organizacije Saveza grafičkih radnika-ca Jugoslavije u Novom Sadu, az 1935. godinu*, Újvidék, 1936, 4; Ugyanott az 1936. és 1937. évre vonatkozóan; Svetozar Marković Toza, idézett mű, 166.
- ³⁰ *Glasnik*, 1934. 5. szám és 1936. 2—3. szám; Milorad Ašković, dr. Jerko Radmilović, Novica Petrović — *Savez bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije 1902—1941*, Belgrád,

- 1971, 349; *Revolucionarni radnički pokret u Subotici, 1918—1941*, Građa za istoriju Subotice IV. kötet, Predgovor, izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Szabadka 1975, 150. és 157. oldal.; Svetozar Marković Toza, idézett mű, 166.
- ³¹ *Izveštaj Zemaljskog saveza poljoprivrednih radnika Jugoslavije u Novom Sadu, 1935—1937*, Újvidék 1937, 63—73; Svetozar Marković Toza arról ír, hogy 1937 nyarán a mezőgazdasági munkások országos szövetségének 265 aktív szervezete volt és több mint 30 ezer tagja (Svetozar Marković Toza, idézett mű, 71); *Radničke novine* 1937. VIII. 6-án 32. szám, 2.
- ³² MR—DO 12 815. szám
- ³³ AV—BU VI. 1935. év, 9439, 27 147, 33 278, 35 150, 35 743 és 36 759. szám; *Munkás Újság*, 1935. X. 6-án, 3; *Ujedinjeni sindikati* 157; *Radničke novine*, 1935. X. 3-án, 40. szám.
- ³⁴ *Radničke novine*, 1935. X. 3-án és 11-én, 10. és 11. szám.
- ³⁵ *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, III. kötet 1935—1937, Uvodna studija, izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Zrenjanin, 1977, 46—47, 114—125, 128—133.
- ³⁶ Ugyanott, 10—12, 100—102 és tovább
- ³⁷ *Népszava*, 1935. IX. 29-én 10. szám, 2.
- ³⁸ *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, Izvori za istoriju Zrenjanina, III. kötet 1935—1937, Uvoda studija izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Zrenjanin 1977, 10—12.
- ³⁹ *Radnik* (Zágráb) 1937 VI. 25. és VII. 2.; *Dan* (Újvidék) 1937. VI. 8.
- ⁴⁰ Danilo Kecić, *Štrajke poljoprivrednih radnika u Srbobranu* 1936. godine — Rad vojvođanskih muzeja, 10. füzet, Újvidék 1961. 49—57.
- ⁴¹ Danilo Kecić, *Materijalni položaj i borba radništva Starog Bečeja i okoline 1936. godine*. — *Zbornik za društvene nauke*, 37. füzet, Újvidék, 1964, 50—76.
- ⁴² ACK SKJ, KI 1936/191; AV—BU VI. 1936. 26 089. szám; MR—DO 20 303. szám.
- ⁴³ Danilo Kecić, *Klasne borbe u Vojvodini 1918—1941*, Újvidék 1969, 191—207.
- ⁴⁴ AV—BU VI, 1936. 46 982, 46 729. szám.
- ⁴⁵ Danilo Kecić, *Klasne borbe u Vojvodini 1918—1941*, Újvidék, 1969, 203.
- ⁴⁶ MR—DO, 10 069 és 13 068. szám; Danilo Kecić, *Klasne borbe u Vojvodini 1918—1941*, Újvidék 1969, 168—170.
- ⁴⁷ Josip Broz Tito, *Sabrana dela* III. kötet 1935 márciusa — 1937 november, Beograd, 1977, 90.
- ⁴⁸ Svetozar Marković Toza, idézett mű, 166.
- ⁴⁹ 1936 novemberében a tömeges árulás a JKP 122 tagjának és közeli munkatársának letartóztatásához vezetett. Közülük 56 a bíróság elé került. Negyvenüket a bíróság 1937. június 2-án 6 hónaptól 8 évig terjedő börtönbüntetésre ítélte. (MR—DO, 6749—7060. szám.)
- ⁵⁰ *Ujedinjeni sindikati*, 1937, 3—4. szám, 35.
A minimális bérekről szóló rendelet tulajdonképpen nem volt más mint a munkásbérek maximálása, mert a rendelet korlátozta a munkások gazdasági akcióit és részben tiltotta a sztrájkokat is, mint a munkásság anyagi helyzetének javítását szolgáló módszert. A rendelet szerint a munkások csak akkor léphettek sztrájkba, ha a hata-

lom képviselőjének jelenlétében a háromszori békéltetési kísérlet sem járt eredménnyel.

- ⁵¹ *Radničke novine*, 1937. VIII. 6-án, 32. szám, 2; *Hiradó* 1937. VII. 7-én és 8-án, 156—157. szám, 1, 2; *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, III. kötet, 1935—1937, Uvodna studija, izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Zrenjanin 1977, 39, 53—54.
- ⁵² *Radničke novine* 1937. VIII. 6-án, 32. szám; *Napló* 1937. VII. 13. 192. szám, 10; *Népszava* 1939. IX. 10. 12. szám, 5; (MR—DO, 20 312 és 20 475. szám.)
- ⁵³ AV—BU VI, 13 692, 14 816 és 16 564. szám az 1937-es évből.
- ⁵⁴ AV—BU VI, 32 905, 33 166 és 35 417. szám az 1937-es évből; *Napló*, 1937. VIII, 12. 222. szám, 9; I. Menčik nevű vászongyárban Ivan Koči és Vasa Svirčević voltak, a JKP közeli munkatársai később pedig kiemelkedő tagjai. (AV—BU VI, 8057. és 41 661. szám az 1937—es évből.)
- ⁵⁵ AV—BU VI, 27 305 és 23 708. szám az 1937. évből.
- ⁵⁶ AV—BU VI, 17 266/1937.
- ⁵⁷ Josip Broz Tito *Sabrana djela*, IV. kötet, 1937. december. — 1939. augusztus, Belgrád, 1977, 116.
- ⁵⁸ Svetozar Marković Toza idézett mű, 254.
- ⁵⁹ Lásd ugyanott.
- ⁶⁰ Svetozar Marković Toza kivételes szerepéről szólva ezen a kongresszuson az újvidéki rendőrkapitányság a következőket írta a királyi-báni hivatalnak: Egyértelműen kommunista ténykedése rendőrkapitányságunk előtt 1937 novemberétől ismeretes, amikor a mezőgazdasági munkások szövetségében dolgozott mint hivatalnok. Akkor olyan mértékben kifejtette destruktív kommunista ténykedését, hogy csak a rendőrségi beavatkozás akadályozhatta meg, hogy a szóban forgó mezőgazdasági szövetség ne kerüljön a kommunisták kezére. (Svetozar Marković Toza, idézett mű, XVII. és 410).
- ⁶¹ Svetozar Marković Toza, idézett mű, 254—255.
- ⁶² MR—DO, 15 260. szám; Svetozar Marković Toza, idézett mű, 255.
- ⁶³ Arhiv Novog Sada, Sresko načelstvo pov. br. 1289/1937; MR—DO, 12 185, 12 238, 12 279, 17 17827, 17 873, 17 974, 17 983, 17 991 és 17 995. szám; M. Ašković, dr Jerko Radmilović és Novica Petrović, *Savez bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije — BOTIČ — 1902—1941*, Belgrád 1971, 357—358; *Ujedinjeni sindikati*, 1937, 3—4. szám, 68; *Napló*, 1937. II. 1. 32. szám, 5 — A napló jelzett száma hírt ad arról, hogy a munkásszervezetekben egyre érezhetőbb a kommunisták ténykedése, ami arra készítette a hatalmi szerveket, hogy állandó készenlétben legyenek. A biztonsági szervek megerősítése céljából a költségvetést 21 millió dinárral növelték.
- ⁶⁴ *Ujedinjeni sindikati*, 1937, 5—6. szám, 104 és 1937, 7—8. szám, 142. A munkásszakszervezeti szövetség 1937. évi taglétszámáról szóló adatok nem egybehangzóak. A választmányi értekezlet hitelesítési bizottsága szerint ez idő tájt a szövetségnek csak 4505 tagja volt, de ugyanez a forrás egy másik helyen 15 794 tagról beszél. (*Vojvodanin*, 1937. VI. 20, 24. szám, 3; *Dan* 1937. VI. 15., 132. szám, 2) Viszont a tartományi pártbizottságnak a hatodik tartományi pártválasztmányon tett

- jelentése szerint a munkásszakszervezeti szövetségnek volt 1937-ben a legtöbb tagja, de csak mintegy 6500 (MR—DO, 12 362. szám)
- ⁶⁵ *Radnik* (Zágráb) 1937. VII. 2, 48. szám, 4—5.
- ⁶⁶ Lásd ugyanott.
- ⁶⁷ A végrehajtó bizottságba a következő tagokat választották: Jovan Šipoš, Jovan Oros, Boža Mašić, Ljudevit Koblar, Anton Rozmajer, Stevan Gal és Franja Šeparovićet. (*Radnik*, 1937. VII. 2, 48. szám, 4—5) Az első három hosszú időn át a legális és illegális JKP sorába tartozott és abban az időben az osztályharc szószólója volt a szakszervezeti mozgalomban.
- ⁶⁸ *Radnik*, 1937. VII. 2., 48. szám, 4—5.
- ⁶⁹ Lásd ugyanott.
- ⁷⁰ MR—VO 12 362. szám.
- ⁷¹ Josip Broz Tito *Sabrana djela*, IV. kötet, Belgrád, 1977, 57.
- ⁷² *Komunistička partija i revolucionarni radnički pokret u Vojvodini 1919—1941*, II. kötet, 1929—1941. Izbor i objašnjenja. Danilo Kecić i Đorđe Milanović, Újvidék—Karlóca, 1971. 391.
- ⁷³ Lásd ugyanott, 366.
- ⁷⁴ Lásd ugyanott, 367. és 391.
- ⁷⁵ Lásd ugyanott, 391.
- ⁷⁶ *Reggeli Újság*, 1938. III. 31. 89. szám, 7; *Glas*, 1939/11, 9.
- ⁷⁷ Istorijiski arhiv Novi Sad, Sresko načelstvo, pov. br. 448, 7002 és 7642, 1938-ból.
- ⁷⁸ Danilo Kecić — Đ. Milanović, idézett mű 303.
- ⁷⁹ Lásd ugyanott, 367—368; *Radničke novine*, 1938. IX. 30., 40. szám, 1.
- ⁸⁰ Josip Broz Tito *Sabrana djela* IV. kötet, Belgrád 1977, 27.
- ⁸¹ *Ujedinjeni sindikati* 1938. 3—4. szám, 41—45. és 1938. 5—6. szám, 43. Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség új központi vezetőségébe a vajdaságiak közül Božidar Mašić és Anton Rozmajer baloldali munkásmozgalmiakat választották be, helyettesük pedig Jovan Oros és Franja Šeparević lett; valamennyien újvidékiek voltak. A felügyelő bizottságba a zimonyi Đorđe Petrovićot választották meg. (*Ujedinjeni sindikati*, 1938, 5—6. szám, 71—73). Érdemes megemlíteni, hogy a kongresszuson a VI. napirendi pont a szervezkedés és akcióegység kérdésével foglalkozott, amelyről Miroslav Pintér tartott beszámolót (*Ujedinjeni sindikati*, 1938, 3—4. szám, 2.).
- ⁸² Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, IV. kötet, Belgrád, 1977, 55.
- ⁸³ MR—DO, 20 476. szám.
- ⁸⁴ Danilo Kecić, *Klasne borbe u Vojvodini 1918—1941*, Újvidék, 1969, 227—232.
- ⁸⁵ *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, IV. kötet, 1938—1941, Uvodna studija, izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Zrenjanin 1977, 57., 81., 104—105., 121—125.
- ⁸⁶ MR—DO 20 313. szám.
- ⁸⁷ AV—BU VI, 20 907 és 33 600. szám 1938-ból; *Radničke novine*, 1938. VI. 15, 29. szám, 5.
- ⁸⁸ AV—BU VI, 23 965. és 33 386. szám 1938-ból.
- ⁸⁹ AV—BU VI, 21 635. szám/1938.
- ⁹⁰ *Vojvodanin*, 1938. VII. 23., 29. szám, 4. A sztrájk szervezésében Bora Mićkin kiemelkedő kommunista és a mezőgazdasági munkások országos

szövetsége helyi szervezetének titkára mellett részt vett Žarko Zrenjanin Uča, a JKP Tartományi Bizottságának politikai titkára. A sztrájkot követően a hatalmi szervek betiltották a mezőgazdasági munkások szövetsége helyi szervezetének munkáját (MR—DO 13 062. szám).

- ⁹¹ AV—BU VI., 50 426. szám/1938; *Napló*, 1938. VII. 12.; *Reggeli Újság* 1938. VII. 16. 192. szám, 7.
- ⁹² Szemléltetésképpen mondjuk el, hogy 1938. június 5. és 12. között, tehát mindössze egy hét alatt Vajdaságban az Egyesült Munkás-szakszervezeti Szövetség 15 gyűlést tartott, amelyeken kb. 7000 munkás vett részt (*Radničke novine*, 1938. VII. 15., 29. szám, 5; Josip Broz Tito *Sabrana djela*, IV. kötet Belgrád, 1977, 83).
- ⁹³ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, IV. kötet, Belgrád, 1977., 83.
- ⁹⁴ AV—BU VI., 27 638. szám/1938.
- ⁹⁵ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, IV. kötet, Belgrád, 1977., 67.
- ⁹⁶ MR—DO, Fond grafičara, kut. 2, 529. szám/1938.
- ⁹⁷ *Revolucionarni pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, IV. kötet, 1938—1941 Uvodna studija, izbor i objašnjenja dr Danilo Kecić, Zrenjanin 1977., 163—172.
- ⁹⁸ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, IV. kötet, Belgrád, 1977., 87.
- ⁹⁹ MR—DO, Fond grafičara, kut. 2, 578. szám/1938.
- ¹⁰⁰ MR—DO, Fond grafičara, kut. 1, 74. szám/1939.
- ¹⁰¹ Josip Broz Tito, *Sabrana djela* IV. kötet, Belgrád 1977, 148—149.
- ¹⁰² Lásd ugyanott, 149.
- ¹⁰³ MR—DO, Fond grafičara, kut. 1., 74. és 77. szám/1939.
- ¹⁰⁴ MR—DO, Fond grafičara, kut. 1/b. b/1939.
- ¹⁰⁵ A kongresszusra nem hívták meg a legerősebb helyi szervezeteket, pl. a petrovgrádi, a muzslyai, čentai, szabadkai és csantavéri szervezeteket (Svetozar Marković Toza, idézett mű, 256—258).
- ¹⁰⁶ *Revolucionarni radnički pokret u Zrenjaninu 1918—1941*, IV. kötet, 1938—1941, Zrenjanin 1977, 352, 374, 376 és 382; *Revolucionarni radnički pokret u Subotici 1918—1940*, IV. kötet, 1938—1941, Szabadka, 1975, 203; *Népszava*, *Narodni glas* az 1939/1940. évekből.
- ¹⁰⁷ Josip Broz Tito, *Referati sa kongresa KPJ i SKJ*, Sarajevo, 1977., 35; MR—DO 20 477. szám.
- ¹⁰⁸ Josip Broz Tito, *Referati sa kongresa KPJ i SKJ*, Sarajevo 1977., 36—37; D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 300—307; *Revolucionarni radnički pokret u Subotici 1918—1941*, IV. kötet, Szabadka 1975, 233—241; *Glas*, 1939. X. 20., XI. 10, XII. 9., 29., 32., 37. szám.
- ¹⁰⁹ D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 290, 300—303; *Revolucionarni radnički pokret u Subotici 1918—1941*, IV. kötet, 1938—1941., Szabadka 1975., 116.
- ¹¹⁰ MR—DO, 12 779. szám. — Az Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetség Sremska Mitrovica-i kiáltványa; MR—DO, 12 780. szám. — A Munkásszakszervezeti Szövetség kiáltványa a šidi húsipari munkások sztrájkja alkalmával; A *Népszava*, *Narodni glas*, *Glas* (Zágráb), *Vojvodanski grafičar*, *Radnički tjednik* (Zágráb), és más lapok írásai-ból.
- ¹¹¹ Így például a grafikai munkások szövetségében Újvidéken 5 kommunista és 13 ifjúkommunista volt a szövetség szabadkai kirendeltségében pe-

- dig 3 kommunista ténykedett (MR—DO, Fond grafičara, kut. 2/1940.)
- ¹¹² Újvidéken és Sremska Mitrovicán a hivatalnokok szakszervezeti szövetségében (BOTIČ) is több kommunista és ifjúkommunista fejtette ki tevékenységét.
- ¹¹³ Az általános munkás-hivatalnoki szakszervezet becsei és Sremska Mitrovica-i helyi szervezetében 5 párttag tevékenykedett.
- ¹¹⁴ MR—DO, 12 362. és 20 494. szám.
- ¹¹⁵ *Proleter*, 1940, 5—6. szám és 1940, 7—8. szám. MR—DO, 15 159. szám. — A Sremska Mitrovica-i Ikarus gyár munkásaihoz intézett felhívás, amelyben felhívják a sztrájkolókat, hogy szervezkedjenek a „drágaság, rablás és spekuláció”, „az imperialista háborúba való bevonás ellen”, a békéért, a szabadságért és kenyérért, a gyülekezeti és szervezkedési szabadságért folytatandó harcra.
- ¹¹⁶ D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 307, 352—390; Danilo Kecić, *Klasne borbe u Vojvodini 1918—1941.*, Újvidék, 1969, 245—253.
- ¹¹⁷ D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 370—371.
- ¹¹⁸ Josip Broz Tito, *Referati sa kongresa KPJ i SKJ, Sarajevo*, 1977, 37—38.
- ¹¹⁹ MR—DO, 787. és 1199. szám.
- ¹²⁰ Lásd ugyanott.
- ¹²¹ D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 393.
- ¹²² Lásd ugyanott, 413—419.
- ¹²³ Érdemes megemlíteni, hogy a kiáltvány végén található jelszavak röviden tartalmazzák a JKP tartományi szervezetének programját. A kiáltvány végén ugyanis a következő jelszavakat találjuk:
„Le a munkásszakszervezet betiltásával! Éljen a Munkásszakszervezeti Szövetség!
Le a drágaság és éhség, le a Cvetković—Maček kormánnyal!
Éljen a munkásosztály egysége!
Éljen a munkás-paraszt szövetség!
Éljen a Szovjetunió!
Éljen a Jugoszláv Kommunista Párt!” (D. Kecić—Đ. Milanović, idézett mű, 414, 419.)
- ¹²⁴ *Revolucionarni radnički pokret u Subotici 1918—1941*, IV. kötet, 1938—1941, Szabadka 1975, 21—22, 452—453; *Trudbenik*, 1941. január 1. szám; MR—DO, 18 523. szám; *Vjesnik radnog naroda*, 1941. január, 1. szám; Mila Čobanski, Zvonimir Golubović, Živan Kumanov, *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941—1945*, I. könyv, Újvidék 1976, 225—226.
- ¹²⁵ MR—DO, 12 821, 12 822 és 12 823. szám. 1941 februárja és márciusa folyamán sztrájkba léptek a kulpini, petrőcei és újvidéki munkások (MR—DO, 20 495. szám.).
- ¹²⁶ Josip Broz Tito *Referati sa kongresa KPJ i SKJ*, Sarajevo 1977, 77—78.

Rezime

Borba za realizaciju Titove strateško-taktičke koncepcije u sindikalnom pokretu Vojvodine od 1935. do 1941. godine

Geografski položaj, socijalna i nacionalna struktura stanovništva Vojvodine, njen osoben privredni razvitak, mnogostruki uticaji i pojačano sukobljavanje najraznovrsnijih interesa, produbljenje protivurečnosti društveno-ekonomskih odnosa doprineli su svesnom akcijom sindikalno i politički organizovanog radništva razgaranju oštre i dramatične klasno-političke borbe uoči drugog svetskog rata kako u gradu, tako i na selu.

Radnički pokret kako politički, tako i sindikalni bio je izvesno vreme potisnut u zasenak. Tek sredinom tridesetih godina u redovima sindikalnog i političkog radničkog pokreta dolazi do zaokreta i bitnih strateško-taktičkih promena. Prekretnicu u ovom razvoju označili su dolazak Josipa Broza Tita sa robije i njegov izuzetan lični doprinos zasnivanju novih koncepcija u radu Partije i sindikatu uopšte, a posebno u pripremi i zaključcima Četvrte zemaljske konferencije KPJ, održane krajem decembra 1934. Rezolucija Četvrte zemaljske konferencije komunistima stavlja zadatak da se uključuju u delatnost postojećih sindikata, i pomognu u ostvarivanju sledećih ciljeva:

- pripreme, razvijanja i vođenja borbi radnika,
- uspostavljanja akcionog jedinstva proleterijata,
- vođenje borbe protiv reakcionarnih vođa koji u sindikatima koče, lome i izdaju borbu radnika i onemogućavaju jedinstvo radničke klase, i
- pretvaranja tih organizacija u organe klasne borbe proleterijata.

Od 1935. do 1937. godine u Vojvodini su na ovom planu postignuti značajni rezultati. Sindikalni pokret je omasovljen i akciono osposobljen.

U daljoj realizaciji ovog kursa, klasno borbene snage su već u drugoj polovini 1940. godine postale istinski organizatori i predvodnici radničke klase u njenoj svakodnevnoj ekonomskoj i političkoj borbi.

Rad sindikata odvijao se tako krajem 1940. godine u znaku novih uspeha, organizacionog i akcionog jačanja. U vreme održavanja Pete zemaljske konferencije, u Vojvodini je bilo oko 8000, a decembra 1940. godine već oko 10.000 članova sindikata.

Najtešnja i sudbinska povezanost Partije sa radničkom klasom i širokim narodnim masama, pod Titovim genijalnim rukovodstvom došli su do punog izražaja u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji.

Summary

Struggle for the Realization of Tito's Strategical-technical Concepts in the Syndicate Movement of Vojvodina from 1935 to 1941

The geographical position, social and national structure of the inhabitants of Vojvodina, its special economic development, the conflicts of various interests and the deepening of oppositions in the socio-economic relations contributed to the strengthening of syndicate, the politically organized workers in the late thirties.

Before that, workers' movement both political and syndicate was kept back.

When Josip Broz Tito returned from prison this unfavorable situation came to a turning-point. He has contributed with his concepts and ideas to the organization of the Party and the syndicate. In the Resolution of the Fourth conference of the communists of the country he took the initiative of introducing the communists to the activities of the syndicate to help it realise the following tendencies:

- preparing the workers for fighting for their rights,
- to realise the actional unity of the proletariat,
- to eliminate those members of the syndicate who depress the development of the movement by being unloyal to it,
- to help to turn the syndicate into the organization of class struggle.

In the period of 1935—1937 important results were achieved. The syndicate movement was ready for action.

Further on in 1940 this power was the organiser of the working class in its fight for economical and political changes. More than twenty strikes were organized by them.

The work of the syndicate was developing in this course bringing new successes during 1940. By the time of the Fifth conference of the communists of the country; there were 8000 members of the syndicate in Vojvodina, while in december 1940. even 10.000.

The unity of the working class, through the Party and the Syndicate under the genius leadership of Josip Broz Tito, soon came to full expression in the war for independence and the social revolution.